

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ҚАРШИ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ**

ЖИСМОНИЙ МАДАНИЯТ ФАКУЛЬТЕТИ

**ФАКУЛЬТЕТЛАРАРО ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ
КАФЕДРАСИ**

НАБИЕВ ШЕРАЛИ АБДУСАЛОМОВИЧНИНГ

5112000- «Жисмоний маданият» йўналиши буйича бакалавр даражасини

олиш учун

**«МАКТАБ ЎҚУВЧИЛАРИНИ ФУТБОЛДАГИ ЎЙИН
ХАРАКАТЛАРИ» мавзусида ёзган**

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ

ИШИ

Илмий рахбар:

М.Мадаминов

“Химояга тавсия этилди”

Факультет декани

_____ **А.Маллаев**

“ _____ ” _____ **2015 йил**

М У Н Д А Р И Ж А

КИРИШ	3
I. БОБ. ФУТБОЛ ЎЙИНИ ТАРИХИ ВА РИВОЖЛАНИШИ.....	6
1.1. Ўзбекистонда футболнинг ривожланиши.....	6
1.2. Мактаб ўқувчиларига футбол ўйини техникасини ўргатиш.....	13
1.3. Мактаб ўқувчиларига футбол ўйинидаги ҳаракатларига ўргатиш.....	21
II. БОБ. ЖАМОАЛАРНИНГ ҲИМОЯЛАНИШ ТАКТИКАСИ ВА ЎЙИН ТИЗИМЛАРИ.....	25
2. 1. Футбол ўйинида ҳужум ва ҳимояланиш тактикаси.....	25
2. 2. Тактик тизимлар ва улардан самарали фойдаланиш йўллари.....	49
ХУЛОСА.....	56
АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	57

К И Р И Ш

Ишнинг долзарблиги: Ўзбекистонда футболни ривожланишига катта эътибор берилмоқда. Бу спорт турини билан ёшу-қари қизиқиб ўйнайдилар. Ўзбекистонда футбол ёшлар орасида кенг тарқалган бўлиб, бугунги кунда жисмоний тарбия ва спорт ишларини ривожланишида катта аҳамиятга эга.

Ишнинг долзарблиги қилиб, мактаб ўқувчиларини футболдаги ўйин ҳаракатларига ўргатишга қаратдим.

Футболни ривожланиши ҳамма жойда бир хил эмас. Муаммолар бор. Футболнинг ҳозирги вақтда оммавий спорт тури бўлгани учун мактаб дастурига алоҳида бўлим сифатида киритилди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йил 17-январдаги 27-сонли «Ўзбекистонда футболни ривожлантиришнинг ташкилий асослари ва принципларини тубдан такомиллаштириш чора тадбирлари туғрисида», 1998 йил 27-майдаги 271-сонли «Ўзбекистонда жисмоний тарбия ва спортни янада ривожлантириш чора тадбирлари туғрисида»ги қарор, 26.01.1996 йилдаги Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазирлиги хайятининг «Ўзбекистон Республикаси халқ таълими тизимидаги ўқувчилар ва болалар ўртасида бундан буён футболни ривожлантириш туғрисида»ги қарори қабул қилинди.

Ўзбекистон футбол федерацияси (ЎФФ) жамоатчилик ташкилоти сифатида мамлакатда футболни ривожланиши учун тўлиқ жавобгар ҳисобланиб, унга мамлакатда болалар ва ўсмирлар футболни оммавийлаштириш, футболчи, мураббий ва ҳакамларнинг профессионал даражаси ва маҳоратини ошириш, мусобақалар тизимини ташкил этиш ва такомиллаштириш, моддий-техника базасини ривожланишига кўмаклашиш каби вазифалар юклатилди.[1]

Ўзбекистон республикаси президенти И.А.Каримов раҳбарлиги остида мутахасислар томондан катта ишлар амалга оширилди, замонавий спорт иншоотлари қурилди, янги спорт турлари кенг ривожланмоқда,

аҳолининг турли қатламлари иштирокида турли ҳар-хил мусобақа ва турнирлар ўтказилмоқда. соҳа ривожланишининг ҳудудий базаси яратилди. Ўзбекистон республикасининг «жисмоний тарбия ва спорт тўғрисидаги» қонуни, Ўзбекистон республикаси президентининг фармонлари, футбол, теннис, бокс, кураш ва бошқа спорт турларини ривожлантириш тўғрисидаги ҳукумат қарорлари фикримиз далилидир. Таъкидлаш жоизки, жисмоний тарбия ва спорт муаммоларини ҳал этишга дастурий ёндашиш соҳа ривожланишининг хусусияти ҳисобланади.

Ҳар бир киши ҳаракатларни бажаришда муайян имкониятларига эга. Масалан; у бирор оғирликда штангани кўтара олади, қандайдир бир вақт оралигида (3 мин, 2 мин., 30 сек., 4 мин ва хозако) 1000 м масофани югуриб ўта олади. Бу имкониятлар бир қатор сифат ва сон характеристикалари жихатидан бир-биридан фарқ қиладиган муайян ҳаракатлар билан амлга оширилади.

Масалан; Спринтча ва марафонча югуриш организмга сифат жихатидан бошқа-бошқа талаблар қўйилади, турли хил жисмоний фазилатларни намаён этишни талаб этади.

Ишнинг мақсади ва вазифаси: Мактаб ўқувчиларини футболдаги ўйин ҳаракатларига ўргатишда, киши ҳаракат қилиш имкониятларининг баъзи бир сифатли томонларини кишининг жисмоний фазилатлари деб аташ қабул қилинган. Одатда, кучлилиқ, тезкорлик, чидамлилиқ, чаққонлик ва эгилувчанлик асосий жисмоний сифатлари деб қаралади.

Кишидаги жисмоний фазилатларнинг ривожланганлик даражаси фақат киши оргинларининг функционалимкониятлари билан эмас, балки психик факторлар, чунончи иродавий фазилатлари билан ҳам белгиланади. Бу ҳолда иродавий фазилатлар кишининг ўз функционал имкониятлариндан қанчалик фойдалана олишни белгилайди.

Ишнинг амалий қиймати ва аҳамияти: Мактаб ўқувчиларини футболдаги ўйин ҳаракатларига ўргатишда уларни техник тактик

харакатлари ва жисмоний сифатларнинг аҳамияти, футболчиларни тайёрлашда куч ва тезкорликни ривожлантириш барчаси ўрганиб борилди.

Мактаб ўқувчиларини футболдаги ўйин ҳаракатларига ўргатишда чаққонлик, эгилувчанлигини, эпчилигини тарбиялаш каби сифатлар ўрганиб чиқилди.

I.БОБ. ФУТБОЛ ЎЙИНИ ТАРИХИ ВА РИВОЖЛАНИШИ

1.1.Ўзбекистонда футболнинг ривожланиши

Футбол - атлетик ўйин. У тезкорлик, чаққонлик, чидамлилиқ, кучлилиқ ва сакровчанликни ривожлантиришга ёрдам беради. Футболчи ўйин пайтида ҳаддан ташқари кўп иш бажаради. Бу эса одамнинг функционал имкониятлари даражасини оширишга, маҳнавий-иродавий ҳислатларни тарбиялашга ёрдам беради. Чарчоқ ортиб бораётган шароитда кўп ва турли хил ҳаракатлар қилиш юксак ўйин фаолиятини сақлаб туриш учун зарур бўлган иродавий ҳислатлар намоиш этишни талаб қилади.[8]

Футбол энг қадимий ўйинлардан бири бўлиб, оёқ билан тўп ўйнаш Британ оролларида жуда машхур бўлган.

1863 йил 26 октябрда Лондонда Англия футбол уюшмаси ташкил этилган ва бу ўйиннинг 13 моддадан иборат бўлган илк расмий қоидалари тасдиқланган.

Футбол ўйинининг илк қоидаларида белгиланишича, майдон узунлиги 200 ярд (183 метр), кенглиги 100 ярд (91метр)дан ошиқ бўлмаслиги керак. Дарвозалар икки устундан иборат бўлиб, улар орасида тўсин бўлмаган ва устунлар орасидаги масофа 8 ярд (7,32м) бўлган. Дарвозабоннинг кўл билан ўйнашга ҳаққи йўқ эди. 1871 йилда ўнг кўл билан ўйнашга рухсат берилган, у ҳам бўлса фақат дарвоза майдони ичида.

Узоқ вақт мобайнида на жарима тўпи, на 11 метрлик зарба бўлган. Қоидабузарлик учун эркин зарбалар билан чегараланиб қолинаверган. Ниҳоят, 1891 йил энг қатҳий жазолардан бири—11 метрлик зарба киритилди.

Футбол майдонида ҳакам 1880 йилда пайдо бўлди, 1 йилдан сўнг эса ҳакам иккита ёрдамчиси билан майдонга чиқа бошлади. Ҳуштак 1878 йилда киритилди, бунга қадар ҳакам тўхтатиш ёки ўйинни қайта бошлаш учун овоздан ёки кўл ҳаракатларидан фойдаланган. Ўша йилларда барча миллий футбол уюшмалари учун қоидалар бир хил ёки мажбурий бўлмаган. Ҳар бир

уюшма ўз хоҳишига кўра бу қоидаларга турли ўзгартиришлар киритиши мумкин эди. Бу вазият халқаро учрашувлар ўтказиш ёки халқаро мусобақалар ташкил этишда қийинчиликлар туғдирар эди.

1882 йили мустақил футбол иттифоқлари, яъни Англия, Шотландия, Уэлс ва Ирландия иттифоқларининг бирлашуви бўлиб ўтди. Бунда ягона қоидалар қабул қилинди ва футбол қоидаларида у ёки бу ўзгаришларни амалга ошириш ҳуқуқига эга бўлган халқаро Кенгаш тасдиқланди.

1871 йилда Англияда мамлакат Кубогининг йўналиши тасдиқланди. Халқаро миқёсдаги илк футбол учрашуви Англия ва Шотландия жамоалари ўртасида 1873 йилда бўлиб ўтди. Ўйинчилар сони Англия жамоасида 7 та ўйинчи ҳужумда, 1 таси ярим ҳимояда, шунингдек, 2 та ҳимоячи ва 1 та дарвозабон бўлган. Шотландия жамоаси таркибида эса 6 та ҳужумчи, 2 та ярим ҳимоячи бўлган.

XIX асрнинг 80-йилларида футбол ўйини Европа қитъасидаги мамлакатларга ёйила бошлаган. 1875-йилда футбол Голландияга, кейинроқ Данияга кириб келди. 1882-йилдан бошлаб Швейцарияда, 1890 йилдан Чехияда, 1897 йилдан эса Россияда футбол ўйнай бошладилар.

1882 йилда халқаро уюшмалар бошқармасига асос солинди. 1904 йил 21 майда Франция ташаббуси билан ҳозирда 200 дан ортиқ давлатлар аҳзо бўлган Халқаро Футбол Уюшмаси – ФИФА ташкил этилди. ФИФА билан бир қаторда 1954 йилдан бошлаб Европа Футбол иттифоқи – УЭФА ҳам фаолият кўрсатади.

1930 йилдан бошлаб ҳар 4 йилда футбол бўйича жаҳон чемпионати, 1958-йилдан бошлаб эса миллий терма жамоалар қатнашадиган Европа чемпионатлари ўтказиб келинмоқда. 1900-йилда футбол олимпия спорт турига айланди, аммо расмий жиҳатдан Олимпия ўйинлари дастурига 1908 йилда киритилган.

Осиё Футбол конфедерацияси (ОФК) 1954 йили тузилган бўлиб, ҳозирги вақтда 44га яқин мамлакатларни бирлаштиради.

Ўзбекистон Футбол федерацияси 1994 йилдан ФИФА ва ОФК га аҳзо бўлган, ҳозирда ФИФА ва ОФК томонидан ўтказиладиган барча расмий мусобақаларда қатнашиб келмоқда.

Ўзбекистонда замонавий футбол ўтган асрнинг бошларида пайдо бўлган. Унинг ривожланиш жойлари Фарғона, Тошкент, Андижон, Қўқон ва Самарқанд эди.

Илк бор футбол жамоаси 1911 йилда Фарғона шаҳрида ташкил топган. Бир оз вақт ўтгач, Тошкентда ҳам футбол ўйнай бошладилар. Тошкентлик футбол ишқибозлари орасида энг машҳур жамоа бу ТОЛС–Ташкентское общество любителей спорта (ТСИЖ–Тошкент спорт ишқибозлари жамияти) эди.

Бу жамият 1912 йилда тузилган бўлиб, жуда қисқа вақт ичида футбол ҳамда бошқа спорт турларининг ривожланишига хизмат қилди. 1913 йил 29 августида улар ТОЛС футболчилари билан учрашув ўтказдилар. Унда Тошкент жамоаси 5:0 ҳисоби билан ғалаба қозонди.

1913-йил июнида Андижонда «Андижон футболчилар клуби» тасдиқланди. 1914-йил 25 майда Тошкентда Ўзбекистоннинг энг кучли икки жамоасининг марказий учрашуви бўлиб ўтди. [9]

1920 йилдан бошлаб футбол республикамизнинг чекка қишлоқ ва маҳаллаларига кириб бориб, машҳур ўйинга айланди.

1921 йил Москва ва Тошкент футболчиларининг илк учрашуви ўтказилди. 1925 йилда мамлакат Жисмоний тарбия кенгаши томонидан оммавий жисмоний тадбирларнинг тақвими тузилди. Шунга кўра Тошкент биринчилиги 3 тоифа бўйича ўтказилди ва унда 28 жамоа иштирок этди. 1927 йилда II-умум ўзбек спартакиадаси ўтказилди.

1928 йил Москвада бўлиб ўтган халқаро спартакиадада Ўзбекистон футболчилари ҳам қатнашди. Футбол бўйича спартакиада биринчилиги учун 22 жамоа кураш олиб борди, улар қаторида Англия, Германия, Австралия,

Швейцария ва Финляндиянинг ишчи клублардан иборат терма жамоалари ҳам бор эди.

Швейцария ва Ўзбекистон жамоаларининг учрашувида ўзбек футболчилари жамоавий ўйин, чиройли ва чаққон комбинациялар намойиш этдилар ва Ўзбекистон футболчилари 8:4 ҳисоб билан ғалаба қозондилар.

1932 йилда Ўзбекистонга немис футболчилари ташриф буюрдилар. Ўзбек футболчилари бу ўйинга қаттиқ тайёргарлик кўриб, биринчи матчда 4:2 ҳисобидаги оғир ғалабани қўлга киритдилар.

1934 йил Ўзбекистон пойтахтида илк Ўрта Осиё спартакиадасининг очилишига бағишлаб 36 минг нафар жисмоний тарбия ихлосмандлари намойиши бўлиб ўтди. Футбол бўйича мусобақалар бир пайтнинг ўзида уч стадионда бўлиб ўтди, улардан энг йириги спартакиада очилиши арафасида қурилган 10 минг ўринли «Спартак» стадиони эди. Бу Ўрта Осиё республикалари орасида футбол биринчилиги учун олиб борилаётган илк ўйинлар эди. Ўзбекистон футболчилари ўз рақиблари бўлмиш Туркменистонни 3:1, Тожикистонни 5:0, Қирғизистонни 10:1 ҳисоби билан доғда қолдириб, муваффақиятли чиқиш қилдилар.

30-чи йилларнинг бошида болалар ва ўсмирлар футболга янада кўпроқ эътибор берилди. 1935 йил Тошкентда ўсмирлар ўртасида футбол бўйича Ўзбекистон биринчилигининг илк танлови ўтказилди. Унда Тошкент, Самарқанд, Фарғона ва Андижон терма жамоалари иштирок этиб, пойтахтлик ёш футболчилар ғалаба қозондилар.

1936 йил шаҳар футбол бўлими (секция) қарорига биноан Тошкентда футболга ихтисослашган биринчи болалар ва ўсмирлар мактаби очилди. Шу йили Ўзбекистон биринчилигида 16 шаҳардан терма жамоалар иштирок этди.

1937 йилдан бошлаб футбол мусобақалари асосида шаҳар терма жамоаларининг матч ўйинлари эмас, балки Ўзбекистон Кубоги ва биринчилиги учун клуб жамоалар мусобақалари ўтказила бошлади. 1937 йил футбол мавсумининг аҳамиятли ҳодисаси – собиқ Иттифоқ чемпионати эди:

56 жамоа ўртасидаги гуруҳларда ўйналди. Ўзбекистон шахнини Тошкентнинг “Динамо”чилари ҳимоя қилдилар. Улар футбол бўйича мамлакат чемпионатида иштирок этган биринчи Ўзбекистон жамоаси эди.

Ўз ўйинлари билан тошкентликлар синалган чарм тўп усталарига муносиб рақиб бўла олишларини исботладилар. Улар Европанинг «Спартак» жамоасини 5:0, Бакунинг «Нефтьчи»сини 3:2, Днепропетровскнинг «Сталл» жамоасини 2:1, Горкийнинг «Торпедо» жамоасини 1:0 ҳисоби билан ютиб, ўз майдонларида чиройли ўйинлар ўтказдилар. Москвада «Крилья Советов» жамоаси билан 2:2, Ленинградда «Авангард» билан 1:1 ҳисобида ўйин кўрсатдилар. Шу йилнинг ўзида Тошкентда ўтказилган «Беш йўл» турнирида «Локомотив» жамоаси муваффақиятли чиқиш қилди. Бу турнирда Куйбишев, Оренбург, Туркистон-Сибир, Ашхабод ва Тошкент темир йўллари жамоалари ҳам иштирок этди. Барча рақибларни енгиб, тошкентликлар 1-ўринни эгаллади.

1939 йилда собиқ Иттифоқ Кубоги учун курашда Тошкент “Динамо”чилари катта муваффақият қозонди. 1942 йилда Ўзбекистон Кубоги учун курашда Тошкентдан иккита, Фарғона ва Самарқанддан биттадан жамоа иштирок этди.

1943 йили Олмаотада уруш даврининг қийин шароитларида Ўрта Осиё мамлакатлари ва Қозоғистон спартакиадаси ўтказилди. Республикамиз футболчилари техник футбол ўйинини намоиш этиб, Туркменистон жамоасини 9:0, Тожикистонни 3:0, Қирғизистонни 5:0 ҳисоби билан мағлубиятга учратди.

1950 йилда Ўзбекистонда «Пахтакор» спорт жамияти ташкил этилди. 1960-1991 йилларда (танаффуслар билан) «Пахтакор» собиқ Иттифоқнинг олий лигасида иштирок этиб келди. Бу ислохотлар ва туб ўзгаришлар даври бўлган эди. Кичик гуруҳ (подгруппа) лардаги саралаш ўйинларидан кейингина чемпионатга йўл олинди. Олий лигага чиқиш учун тайёрланадиган жамоа Тошкентнинг икки жамоаси асосида тузилган бўлиб,

булар «Пахтакор» ва «Меҳнат заҳиралари» («Трудовые резервы») клублари эди. Йигирма йил танаффус билан икки бора 1962 ва 1982-йилларда Пахтакор олий лигада фахрли 6-чи ўринга сазовор бўлган.

Икки маротаба «Пахтакор» футболчилари олий лига чемпионатининг энг яхши ҳужумчилари деб тан олинган. 1968 йил Б.Абдураимов Тбилиси «Динамо»си ўйинчиси билан бирга (22 тадан гол) ва 1982 йилда А.Якубик (23 та гол).

Собиқ Иттифокнинг илк терма жамоаси учун 5 та пахтакорчи ўйнар эди: В.Федоров, Й.Пшеничников, Г.Краснитский, М.Ан, А.Пятнитский. Турли йилларда энг яхши 33 футболчи қаторида Й.Пшеничников (1966, 1967), М.Ан (1974, 1978), Б.Абдураимов, В.Хадзипанагис (1974), А.Якубик (1982) ва А.Пятнитский (1991) номлари бор эди.

Ўша йилларда Ўзбекистон футбол ишқибозларида катта қизиқиш уйғотган ўйинлар сирасига 1964 йил пахтакорчиларнинг «Пирасикаба» (Бразилия) ҳамда (1:0), Уругвайнинг 25 карра чемпиони «Насғонал» (Монтевидео) жамоалари билан учрашувлари кирди. Уругвайликларни «Пахтакор» 2:1 ҳисобида ғалаба қозонди.

17 нафар истехдодли футболчининг ҳаётини олиб кетган 1979 йилги машҳум авиаҳалокатдан сўнг 1980-йилда Пахтакор янги таркибда собиқ Иттифок чемпионатининг олий лигасига йўл олди. У ерда Тбилиси динамочиларини 3:0, Донетскнинг «Шахтёр»ини 2:1 ҳисобида мағлуб этди, Киевнинг «Динамо»си билан дуранг ўйнади ва «Гроза авторитетов» совринини кўлга киритди.

60-90 йилларнинг «Пахтакор»чилари Ўзбекистон футболининг ривожланишида ёрқин из қолдирганлар. Бу даврда «Пахтакор»ни собиқ Иттифок чемпионатидаги чиқишларга тайёрлашда М.Якушин, Б.Аркадьев, Г.Качалин, В.Соловьев, Б.Абдураимов, Х.Раҳматуллаев каби мураббийларнинг ҳиссаси беқиёсдир. Республика терма жамоалари ва юқори малакали жамоалар учун заҳира тайёрлашда Г.Сорвин, Х.Муҳитдинов,

А.Мошеев каби устоз мураббийларнинг меҳнати улкан бўлган. Шунингдек, В.Долженков, Б.Баклунов, Ф.Султонов каби бир қатор малакали ҳакамлар ҳам етишиб чиқди.

Мураббий кадрлар тайёрлаш бўйича Ўзбекистон Давлат жисмоний тарбия институтининг ўзбек футболга қўшган ҳиссаси катта. Институт 1955 йилда очилган бўлиб, футбол мутахассислиги бўйича 1966 йилда мустақил кафедра ташкил этилди. Ўз фаолияти мобайнида бу кафедра футбол бўйича мураббий кадрлар тайёрлаш ўчоғига айланди.

1992 йил мамлакатимиз футбол тарихида янги саҳифа очилди. Бу чемпионатнинг олий лигасида 17 та, биринчи лигасида 18 та, иккинчи лигасида эса 42 та жамоа иштирок этди. Ўзбекистон чемпиони унвони учун кечган шиддатли курашда «Пахтакор»га асосан Фарғона водийсининг «Нефтьчи», шунингдек, «Сугдиёна» (Жиззах) ва «Нурафшон» (Бухоро) жамоалари кучли қаршилик кўрсатдилар.

1994 йил 7 июнда Ўзбекистон Футбол федерацияси «ФИФА»га, шу йилнинг декабрь ойида эса Осиё Футбол конфедерациясига аъзо бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 18 мартдаги «Ўзбекистон Республикасида футболни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармонининг мамлакатимизда футболни ривожлантиришдаги аҳамияти беқиёс. 1994 йилда илк бор ёш мустақил республика элчилари Японияда ўтказилаётган XII Осиё ўйинларида – Осиё минтақасидаги йирик спорт форумида таништирилдилар.

1.2. Мактаб ўқувчиларига футбол ўйини

техникасини ўргатиш

Мактаб ўқувчиларига футбол ўйини техникасини ўргатишда футбол ўйинининг техник услублари терминологияси ва таснифини билиш кераклигини таъкидлаб ўтмоқчиман.

Зарбани аниқ бериш. Зарба бергандан кейин тўпнинг учиш траекторияси. Техник услубларни бажаришни таҳлил қилиш ва уни аниқ ўйин шароитида қўллаш: оёқ юзи дўнг жойининг ўртаси, ички, ташқи томонида, оёқ юзининг ички томони, учида тўпга зарба бериш; пешанаси ўртасида зарба бериш; тўпни оёқ тагида, оёқ юзининг ички томонида ва кўкракда тўхтатиш; оёқ юзининг ички ва ташқи томонида тўпни олиб юриш; алдамчи ҳаракат (ҳаракатни алдамчи ва ҳақиқий фазаси); тўпни олиб қўйиш, тутиб, уриб, рақибини туртиб олиш; қадам ташлаш ҳолатидан тўпни ташлаш; дарвозабон ўйинининг техникаси услубларини бажарилишини таҳлил қилиш: тўпни илиб олиш, мушт билан уриб қайтариш, тўпни қўлда олиш; думалаш билан, қўл билан уриб тўпни қайтариш. [10]

Силжиш техникаси

Одатдагидек, орқа билан чалиштирма ва ёнлама қадам ташлаб югуришлар. Тўғридан йўналишни ўзгартирган ҳолда ёйсимон, тезлаб ва тўсатдан тўхташлар билан югуришлар, чапга, ўнгга чалиштирма қадам ташлаб, йўналишни ва тезликни ўзгартириб тўғрига югуриш. Югуриш вақтида иккинчи қадамда ва иккала оёқда сакраб тўхташ.

Оёқ билан тўпга зарба бериш

Ўнг ва чап оёқда зарба бериш: оёқ юзи дўнг жойининг ўртасида, оёқ юзининг ички томонида, оёқ юзининг ташқи томонида, ҳаракатсиз ва қарши томондан думалаб тўпга оёқ учида ён томонга ва орқа юналишга тўпни йўналтириш билан зарба бериш. Зарба беришни тўхташ, олиб юриш ва

силтаниб чиқишдан кейин, тўпни пастдан, юқоридан, қисқа ва ўрта масофалардан йўналтиришни бажариш. Учиб келаётган тўпга оёқ юзи ички томони билан зарба бериш. Шериги оёғига, дарвозага, нишонга, ҳаракат қилаётган шериги ҳаракатига қараб аниқ зарба бериш.

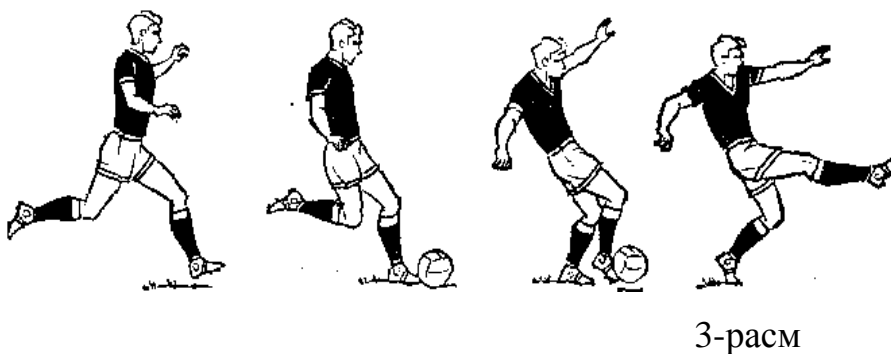
Оёқ кафтининг ички томи билан зарба бериш

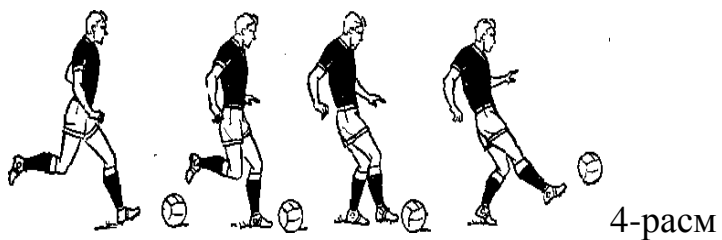
Оёқ юзининг ички қисми билан зарба бериш

Оёқ юзининг ўрта қисми билан зарба бериш

Оёқ юзининг ташқи қисми билан зарба бериш

4-расм

Товон билан зарба бериш

5-расм

Товон билан «кесиштириб» зарба бериш

6-расм

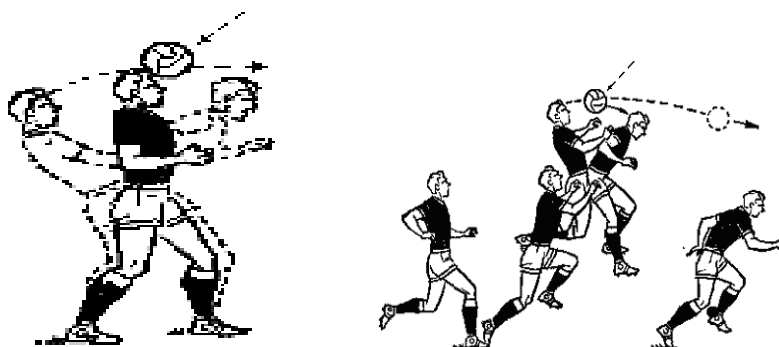
Бурилиб зарба бериш

7-рasm

Турган жойидан ва югуриб келиб қарши томондан учиб келаётган тўпга сакраш ва сакрамасдан пешона ўртаси билан зарба; тескари йўналишга ва ён томонга, юқоридан ва пастдан, қисқа ва ўрта масофадан тўпни йўналтириш. Тўпга аниқ зарба бериш.

Тўпга турган ва сакраган холда пешонанинг ўртаси билан зарба бериш

8-рasm

Бурилиб пешонанинг ўртаси билан зарба бериш

9-рasm

Пешонанинг чеккаси билан зарба бериш

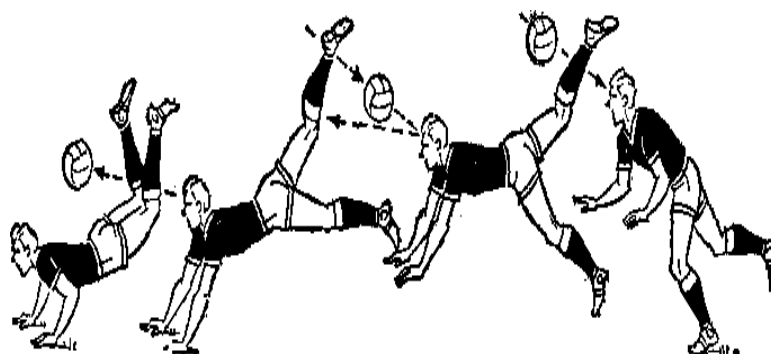

10-расм

11-расм

Йиқила туриб бош билан зарба бериш

12-расм

Тўпни тўхтатиш

Тўпни кейинги ҳаракатга тайёрлаш учун турган жойда, олдинга ва орқага ҳаракатланиб тушиб келаётган ва думалаб келаётган тўпни оёқ кафтининг ички томонида ва оёқ тагида тўхтатиш. Кейинги ҳаракат учун тўпни оёққа тушириб, турган жойда, олдинга ва орқага ҳаракатланиб, учиб келаётган тўпни кўкрак ва оёқ кафти юзининг ички томони билан тўхтатиш.

Тўпни оёқ кафтининг ички томони билан тўхтатиш

13-расм

Тўпни сакраб туриб оёқ кафтининг ички томони билан тўхтатиш

14-расм

Тўпни тагчарм билан тўхтатиш

15-расм

Тўпни оёқ юзи билан тўхтатиш

16-расм

Тўпни сон билан тўхтатиш

17-расм

Тўпни оёқ кафтининг ички томони билан

орқага ўтказиш

18-расм

Тўпни оёқ юзининг ташқи қисми билан ўтказиш

19-расм

Тўпни кўкрак билан тўхтатиш

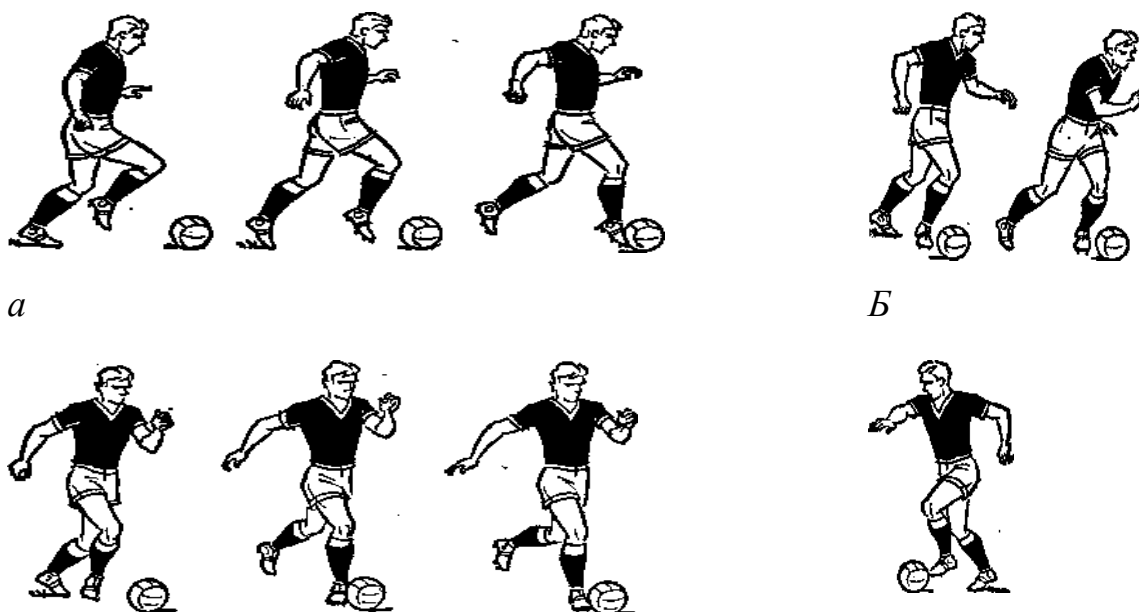
Юқоридан тушаётган
тўпни кўкрак билан тўхтатиш

20-расм

1.3. Мактаб ўқувчиларига футбол ўйинидаги харакатларига ўргатиш

Мактаб ўқувчиларига тўп билан билан бажариладиган ҳаракатларни ўргатишда, тўпни оёқ гумбазининг ички ва ташқи қисмида олиб юриш; ўнг, чап оёқда ва навбат билан; тўғрига, йўналишни ўзгартириб, устунчалар аро олиб юриш. [11]

Ҳаракатлар: пастга, шериклари ўртасидан, тезликни ўзгартириб (тезликни ошириб ва тез чиқиш), тўп устидан назоратни юқотмасдан олиб бориш.

21-расм

Тўпни олиб юриш: *а* – оёқ юзининг ўртаси билан, *б* – оёқ юзининг ташқиқисми билан, *в* – оёқ кафтининг ички томони билан, *г* – оёқ учи билан

Алдамчи ҳаракат (финтлар) 22-расм

Финтларни ўргатиш: югуришни секинлатгандан ёки тўхтагандан кейин - кутилмаганда тўп билан кескин чиқиш (тўғрига ёки ён томонга); тўпни олиб юриш вақтида, уни шеригига оёқ таги билан думалатиб орқага узатиш; тўпга кучли зарба бериш учун оёқда алдамчи силташни кўрсатиш - зарба бериш ўрнига тўпни тортиб олиш ва у билан кескин кетиш; чап томонда турган шеригига тўпни узатишни тақлид қилиб, ўнг оёқни тўп устидан ўтказиб ва гавдани чапга энгаштириб, ўнг оёқни ички дўнг қисми билан тўпни тутиб олиб ва кескин ўнгга кетиш; худди шу финтни бошқа томонда бажариш.

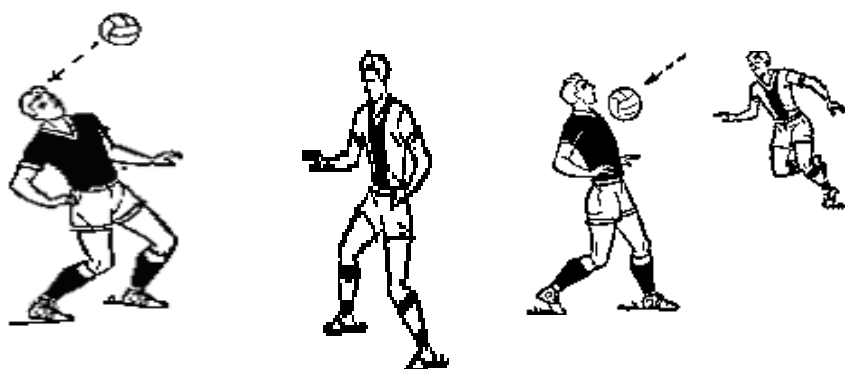
Оёқ билан «зарба бериш» финти

23-расм

Тўпга бош билан «зарба бериш» финти

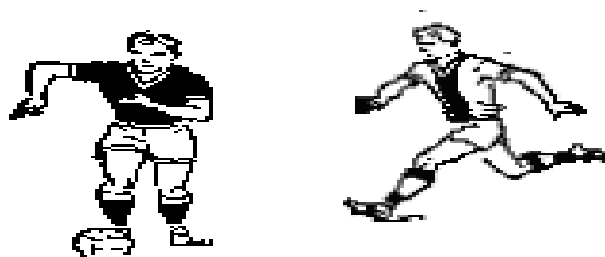

24-расм

Тўпни оёқ билан тўхтатиш финти

25-расм

26-расм

Тўпни олиб қўйиш

Рақибига оширилган тўпни олиб қўйиш мақсадида тўпни тортиб олиш. Тўпни эгаллаб турган рақиб билан якка туришда тўпни сирпаниб ёки рақибини елкада туртиб юбориб тўпни олиб қўйиш.

Тўпни сирпаниб (*а, в*), олдинга ташланиб (*б*), шпагат билан (*г*) олиб қўйиш

А

Б

в

г

27-расм

Тўпни елка билан туртиб олиб қўйиш

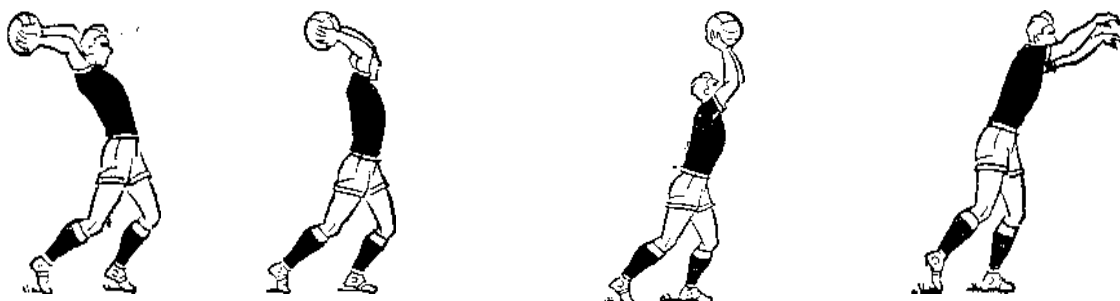
Тўпни ён чизик ташқарисидан ташлаш 28-расм

Бир қадам ташлаган ҳолатда тўпни ён чизик ташқарисидан ташлаш: шеригига, чап ва ўнг оёғига, юришида тўпни икки қўллаб оёқларни ердан узмаган холда аниқ ташлаш.

қўл панжалари ҳолати

29-расм

Тўпни ён чизик ортидан ташлаб бериш 30-расм

II. БОБ. ЖАМОАЛАРНИНГ ҲИМОЯЛАНИШ ТАКТИКАСИ ВА ЎЙИН ТИЗИМЛАРИ

2. 1. Футбол ўйинида ҳужум ва ҳимояланиш тактикаси

Тактика деганда ўйинчиларнинг рақиб устидан ғалаба қозонишга қаратилган индивидуал ва жамоавий ҳаракатларини ташкил қилиши, яъни команда футболчиларининг муайян режага биноан айнан шу муайян рақиб билан муваффақиятли кураш олиб боришига имкон берадиган биргаликдаги ҳаракатларини тушуниш керак.

Тактикадаги асосий вазифа ҳужум ва ҳимоя ҳаракатларининг мақсадга эриштира оладиган энг қулай восита, усул ва шакллари белгилашдан иборатдир.[13]

Қандай тактикани танлаш ҳар бир алоҳида ҳолда команда олдида турган вазифаларга, кучлар нисбати ва ўйинчиларнинг ўзаро курашувчи гуруҳларига, майдоннинг аҳволига, иқлим шароити ва ҳоказоларга боғлиқ. Футбол тактикасининг таснифи 2-жадвалда берилган.

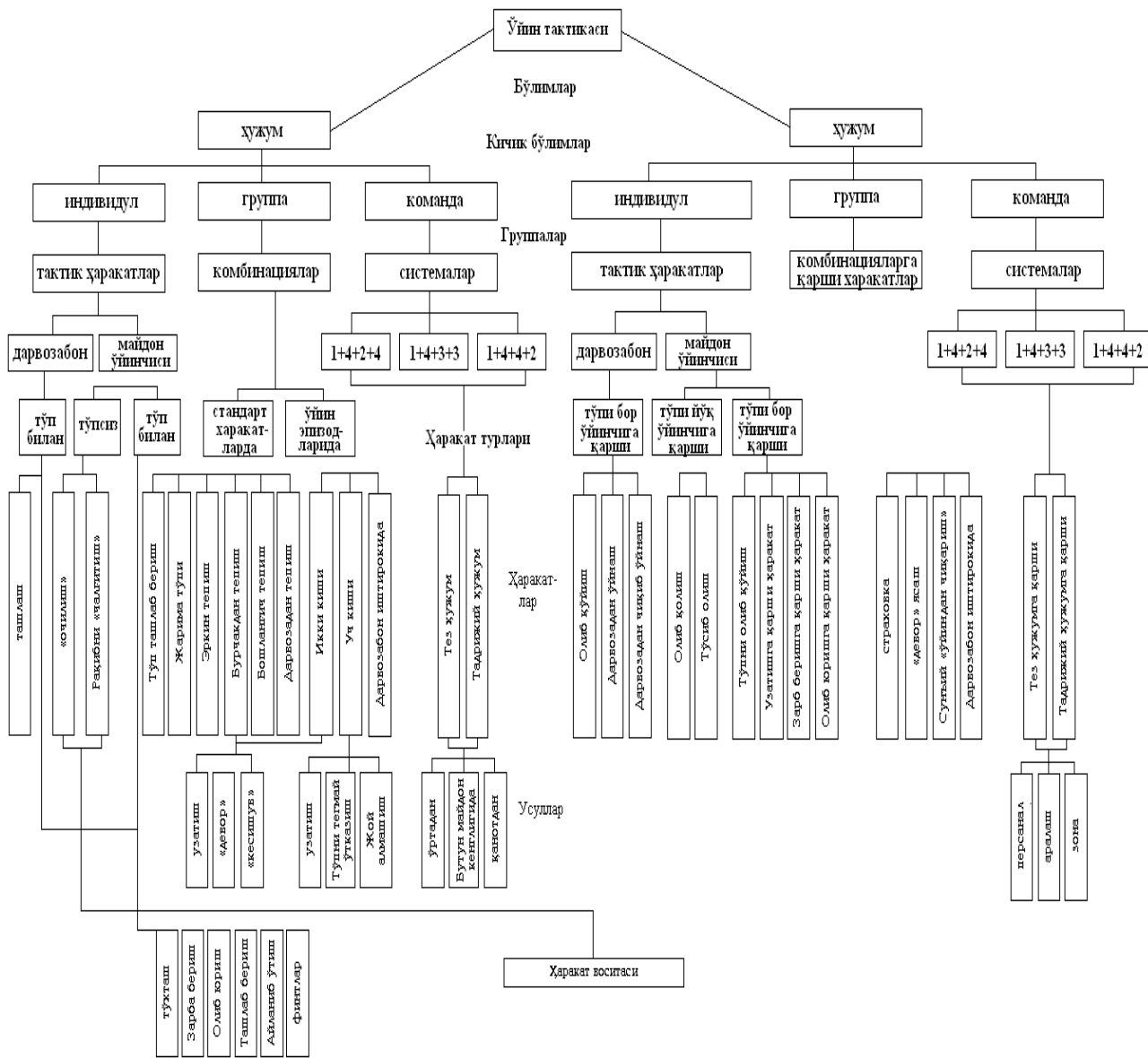
Футбол матчи кўп марталаб ҳужумдан ҳимояга ва ҳимоядан ҳужумга ўтишдан иборат бўлгани учун ҳам, табиийки, ҳар қайси команданинг ҳужум ва ҳимоя ҳаракатлари уюшган бўлиши керак.

Тактика учрашув вақтида бутун ўйин фаолиятининг асосий мазмуни ҳисобланади. Конкрет рақибга қарши тўғри танланган кураш тактикаси муваффақият қозонишга ёрдам беради, нотўғри танланган ёки учрашув мобайнида асқотмаган тактика эса одатда мағлубиятга олиб келади.

Рақибларни нейтраллаш вазифаларини тўғри ҳал қила билиш ва ҳужумдаги ўз имкониятларидан муваффақиятли фойдалана олиш умуман команданинг ҳам, унинг алоҳида ўйинчиларининг ҳам тактик етуқлигини кўрсатади. Ҳужум ва ҳимояда ҳамма футболчиларнинг ҳаракатлари яхши

уюштирилган ҳамда, албатта, фаол бўлгандагина команда муваффақиятга эриша олади.

Футбол тактикаси таснифи

Тренер ўйиннинг тактик режасини қандай қилиб тўзган бўлмасин, бу режа алоҳида футболчиларнинг ҳаракатлари билан амалга оширилади. Ана шунинг учун ҳам индивидуал тактик камолотга эришмай туриб, команданинг ўйинини чиройли ва рисоладагидек қиладиган аниқ тактик ҳаракатларни оширишни хаёлга ҳам келтириб бўлмайди.

Футбол ўйинида тактика билан техника бир-бирига чирмашиб кетган бўлади. Тўпни кимга ва қандай узатиш лозим, рақибни доғда қолдириш учун айланиб ўтишни ишлатиш керакми ёки тўпни шерикка оширган маъқулми, дарвозага қайси пайтда зарб бериш зарур эканлигини ҳал қилаётган ўйинчи тактик тафаккурдан фойдаланади, аҳд қилган ҳаракатини амалга ошираётганда эса у техник маҳоратини намойиш этади. Демак, техника ўйинчининг техник режаларини амалга ошириш воситаси бўлиб хизмат қилади. Техник тайёргарлик аъло даражада бўлсагина хилма-хил тактик ҳаракатларни бажариш мумкин.

Тенг кучли командалар учрашувида улардан бирининг ғалабасига кўпинча мағлуб бўлганларда ироданинг камлик қилгани ёки жисмоний ва техник тайёргарлик бўш бўлгани сабаб қилиб кўрсатилади. Бироқ футбол ўйинидаги ғалаба аксарият ҳолларда тактик режалар кураши билан белгиланади. Тактика икки команданинг жисмоний, техник ва маънавий-иродавий тайёргарликдаги даражалари тенг бўлганда, улардан бирининг ғалаба қилишини таъминлаб берадиган муҳим омилдир. Ўйрик мусобақалардаги кўплаб мисоллар шундан далолат беради.

Усталик билан ишлатилган тактикагина муваффақият келтира олади. Баъзан командалар ҳар қандай рақибга қарши ўйнаганда ҳам бир хил тактика ишлатаверадилар. Тактик жиҳатдан бундай қашшоқлик, бир хиллик маҳоратнинг ўсиб боришига тўсқинлик қилади. Ҳар бир команда, айниқса, юқори даражали команда хилма-хил тактик планда ўйнай билиши керак, бўлмаса у, айрим ютуқлари бўлишига қарамай, мусобақаларда катта ғалабага эриша олмайди.

Ўқув-тренировка жараёнида тактик тайёргарликка жиддий эътибор берилади. Ҳар бир ўйинчи ва, умуман, команда ҳаракатларнинг хилма-хил вариантларини мукамал эгаллаган бўлиши керак.

Ҳужум ҳаракатлари билан ҳимоя ҳаракатларининг доимий кураши натижасида ўйин тактикаси узлуксиз такомиллашиб боради. Худди ана шу

кураш футбол тактикаси тараққиётининг асосий ҳаракатлантирувчи кучи ҳисобланади.

Ҳужум тактикаси деганда тўп ихтиёрида бўлган жамоанинг рақиб дарвозасини забт этиш учун қиладиган ҳаракатларини уюштириш тушунилади. Ҳужум ҳаракатлари тузилишининг хилма-хиллиги, ҳужум ривожини суръатининг, асосий ёриб ўтиш йўналишининг ўзгартирилиши, ниҳоят, яккама-якка кураш, техник усулларнинг хилма-хил бўлиши буларни ҳаммаси ҳужумни барбод этишга интилаётган ҳимоячиларни ниҳоятда қийин аҳволда қолдиради. Ҳужумдаги ҳаракатлар индивидуал ҳаракатларга, гуруҳ ҳаракатлари ва команда ҳаракатларига бўлинади.

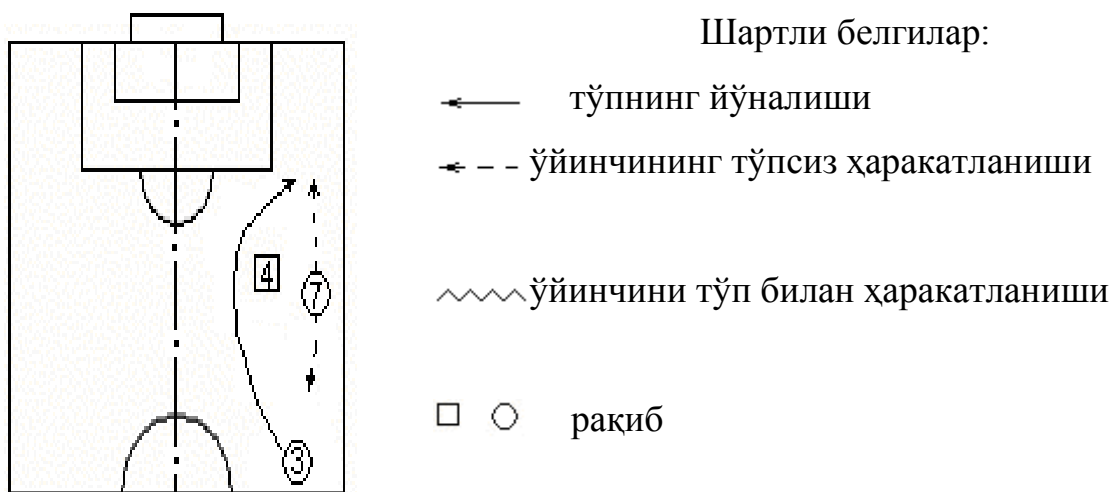
Ҳужумдаги индивидуал тактика – бу футболчининг муайян мақсадни қўзда тутган ҳаракатлари, унинг мазкур ўйин вазиятида мавжуд бўлган бир қанча имкониятлардан энг тўғриси танилай билиши, футболчининг тўп ўз командасида бўлганда, рақибнинг диққат-эътиборидан четга чиқа олиши, ўзи ва шериклари учун ўйнайдиган бўш жой топиши ҳамда пайдо қила билиши, керак бўлиб қолган тақдирда эса ҳимоячи билан курашда ютиб чиқиши демакдир.

Тўпсиз ҳаракатлар қуйидагилардан: очилиш, рақибни чалғитиш ва майдоннинг айрим қисмида ўйинчиларнинг сон жиҳатдан ортиқлигини яратишдан иборатдир.

Очилиш – бу футболчининг шерикларидан тўп олиш учун қулай шароит яратиш мақсадида жой ўзгартириши. Моҳирлик билан очилиш учун ҳужумчи у ёки бу вазиятнинг қанчалар қулайлигини жуда яхши баҳолай оладиган бўлиши керак. Энг қулай позицияга вақтида чиқиб олиш ҳужумчи ва унга қарши ўйнаётган ҳимоячининг тезкорлик хислатларига, шерикларнинг ҳаракатига ва бошқа омилларига боғлиқ бўлиши мумкин. Муваффақият кўп жиҳатдан ҳужумчининг тўп қабул қиладиган позицияга қанчалар тез чиқиб олишига ва тўп олгандан кейин қандай ҳаракат қилишига боғлиқ.

Хужумчилар асосан майдон бўйлаб манёвр қилиб, тўпсиз ҳаракатланиб юрадилар. Манёвр қилиш бу футболчининг очилиб чиқишга ва рақибни чалғитишга қаратилган кўп марталаб жой алмаштириши. Ҳамма ҳаракатларнинг натижаси, пировардида матчинг қандай тугаши, ўйинчилар қанчалар тўғри позиция танлашига, айти пайтда тўпни диққат-эътибордан четда қолдирмай, футболчига шерикларидан қанчаси ўзини «таклиф этиши»га боғлиқ.

Қанотда ўйнайдиган ҳужумчининг қандай очилгани маъқулроқ экани 31-расмда кўрсатилган. 3-ўйинчи тўпни қанотга узатиб бермоқчи; унинг шеригида очилишнинг иккита варианты бор: а) тўпнинг ҳимоячи орқасига, узоқдаги бўш жойга узатилиши учун қулай шароит яратиб, ҳимоячи билан қарийб бир чизикқа чиқиш (бу вариант ҳужумчи ҳимоячига нисбатан тез югура олсагина иш беради); б) ўзи билан ҳимоячи орасидаги масофани узоқлаштириб ҳамда шундоққина оёғига узатиб беришлари ёки «чала» узатиш-лари учун шароит яратиб, уз дарвозаси томон ҳаракатлана бошлаш.

31-расм. «Очилиш» тактик ҳаракати

Шерикларидан ҳеч бири марказдан ҳужум қилмаётган бўлса, қанот ҳужумчиси рақиб дарвозасига бевосита хавф солиш учун энг қулай позицияга чиқиб, бутун майдон кенглиги бўйлаб очилиши мумкин.

Ҳамма ҳолларда ҳам футболчи позиция танлашда қуйидагиларга амал қилиши керак:

1. Очилиш рақиб учун кутилмаганда ва катта тезликда ижро этилиши керак. Бу ҳимоячидан узоқлашиб, тўп олиш учун маълум даражада вақтдан ютиш имконини беради.

2. Очилиш ҳали тўп тегмаган шериклар ҳаракатини қийинлаштириб қўймаслиги лозим.

3. Тўпни эгаллаган ўйинчига ортиқча яқинлашиб бориш тавсия этилмайди – бу ҳужум ривожланишини секинлаштириб қўяди.

Чалғитиш ҳаракатларини амалга оширганда қуйида-гиларни ёдда тутиш керак:

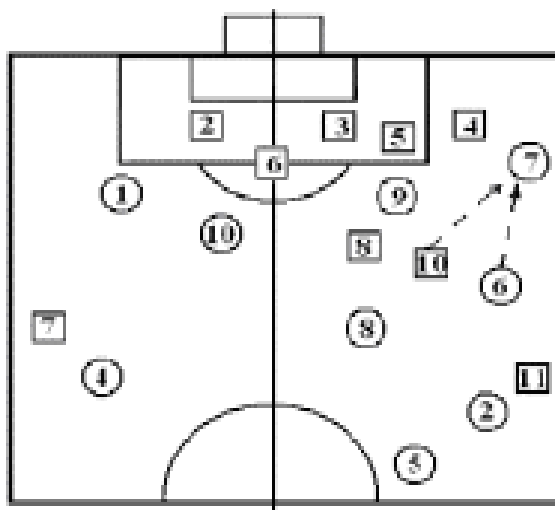
1. Ҳаракатланишлар «ростакам» бўлиши, яъни чинакам хавф солиб, ҳимоячиларни ҳаракатланаётганлар ортидан қувишга мажбур этадиган бўлиши зарур.

2. Ҳаракатланишлар максимал тезликда бўлмаслиги керак, чунки рақиб унинг ҳаракатларини илғамай қолиб, қувишни бошламаслиги мумкин (тез ҳаракатланиш чалғитиш бўлмай, юқорида айтилганидек очилиш бўлади).

3. Чалғитиш ҳаракатларининг бир қанча вариантларини билган маъқул, шундагина ҳимоячилар фаолияти ниҳоятда қийинлашиб қолади.

Майдоннинг айрим қисмида ўйинчиларнинг сон жиҳатдан устунлигини ҳосил қилиш. Ҳужумчи ўйинчилар майдоннинг бирон қисмида ҳимоячилар билан яккама-якка курашни уддалай олмаётган бўлса, ўйинчилардан бири тўпни эгаллаган ҳужумчи ўйнаб турган зонага ўтгани маъқул. Шунда майдоннинг маълум қисмида миқдорий устунлик ҳосил қилиниб, бундан рақибни ютиб чиқиш учун фойдаланса бўлади.

Сон жиҳатдан устунликка манёвр қилиш билан, шунингдек, яккама-якка курашда рақибни ютиб чиқиш билан ҳамда комбинация ёрдамида эришилади. Бу тактик йўл кўпинча ҳужумга анчагина ўйинчилар қўшиладиган тадрижий ҳужум пайтида ишлатилади.

32 - расм. Сон жиҳатдан устунликни юзага келтириш

32 - расмдан кўриниб турибдики, 6-ўйинчи тўпни бошқариб турган 7-ўйинчи томонга ўтиб, сон жиҳатдан устунлик ҳосил қилади. Борди-ю 10-ярим ҳимоячи 6-ярим ҳимоячини таъқиб қилиб бормаса, унда 6-ўйинчида фаол индивидуал ҳаракат қилиш имконияти пайдо бўлади.

Майдоннинг айрим қисмида кўп марталаб очилиб чиқиб туриш, чалғитишлар ва сон жиҳатдан устунлик ҳосил қилишни уйғунлаштириш тўпни эгаллаган ўйинчилари томонидан таъминланади. Тўпни бошқараётган жамоанинг ўйинчилари қанчалик фаол манёвр қилсалар, ҳужумни ривожлантиришда турли комбинация вариантларидан шунчалик кўп фойдаланиш мумкин ва айнан бир ҳужумнинг муваффақиятли тугаши аниқроқ бўлади. Айрим ўйинчининг ҳам, умуман жамоанинг ҳам тактик жиҳатдан қанчалар саводли эканини манёвр қилишга қараб айтса бўлади. [13]

Тўп билан ҳаракатлар.

Тўпни бошқараётган футболчи ҳаракатларининг асосий вариантлари тўп олиб юриш, айланиб ўтиш, зарба бериш, тўпни узатиш ва тўхтатишлардир.

Тўпни олиб юриш. Тўпни эгаллаган ўйинчининг шерикларини рақиблар тўсиб олган бўлиб, тўпни узатиш имкони бўлмаса, у ҳолда мана шу тактик восита ишлатилгани маъқул. Бундай вазиятда ўйинчи қуйидаги мақсадларда тўп билан бирга майдонда узунасига ёки кўндалангига ҳаракат қила бошлаши керак:

а) шерикларининг очилишига, шунингдек, улардан бирортасининг хужум зонасига ўтишига имконият яратиб бериш. Бу ҳолда шерикларининг янги позицияларга чиқиб олишига вақт етарли бўлсин учун ҳаракатланиш тез бўлмаслиги лозим;

б) рақиб дарвозасига бевосита хавф солиш учун ўз-ўзига шароит яратиш. Бунда аксчора кўришни қийинлаштириш учун тўп максимал тезликда олиб юрилади. Бундан ташқари, шерикларнинг позицияси қулайлигидан дарҳол фойдаланиб қолиш учун тўпни бошқараётган футболчи уларнинг ҳаракатланишини эътибор билан кузатиб бориши керак.

Тўпи йўқ футболчи тўпни эгаллаган футболчига нисбатан тезроқ югуришини ҳамма вақт ёдда тутиш керак: шунинг учун ҳам тўпни узатиш имконияти бўлмаган тақдирдагина уни олиб юрган маъкул. Тўпни ортиқча ушлаб туриш хужумнинг ривожини секинлаштириб қўяди ва шериклар ишини қийинлаштиради, чунки улар қулай позицияга чиқиб, тўп олмаганларидан кейин яна позиция алмаштиришга мажбур бўладилар.

Айланиб ўтиш. Айланиб ўтиш, яъни тўпни бошқараётган ўйинчининг рақиб билан курашда ютиб чиқиш мақсадидаги ҳаракатлари мудофаадан индивидуал ўтишнинг муҳим воситасидир. Айланиб ўтиш усуллари қанчалик хилма-хил ва самарали бўлса, хужум шунчалик хавфлироқ бўла боради.

Айланиб ўтишнинг қуйидаги турлари мавжуд: ҳаракат тезлигини ўзгартириб айланиб ўтиш; ҳаракат йўналишини ўзгартириб айланиб ўтиш; алдаш ҳаракатлари (финтлар).

Ҳаракат тезлигини ўзгартириб алдаб ўтиш мана бундай бажарилади: тўпни эгаллаган футболчи унга ёнидан, олдиндан – ён томондан ёки орқадан – ён томондан хужум қилаётган ҳимоячи яқинроқ келишини кутиб, ўртача тезликда ҳаракат қила боради. Тахминан ҳимоячи билан учрашиладиган пайтда, оралиқ 2-3 метрча қолганда, яъни ҳимоячи бевосита хужум қилиш масофасига келиб қолганида хужумчи ҳаракат тезлигини кескин оширади. Бунда у гўё ҳимоячи билан шартли учрашиш нуқтасидан ўтиб кетиб қолади.

Айланиб ўтишнинг бу тури майдоннинг ён чизиғи бўйлаб тўп олиб кетаётганда ёки тўпи бор ўйинчи диагонал бўйлаб ҳаракатланаётганида кўпроқ фойда беради. Айланиб ўтишнинг бу усулини бошқачароқ, муайян ҳаракат участкасида тезликни камайтириб ҳам қилса бўлади.

Алдаш ҳаракатлари (финтлар) ёрдамида айланиб ўтиш ўйин жойи нисбатан чоғроқ шароитда кураш олиб боршнинг энг самарали воситасидир. Финтларнинг қуйидаги турлари мавжуд:

1. Зарба бериб финт қилиш. Тўпи бор ўйинчи ҳимоячига яқинлаша туриб, унга 3-4 м қолганда, гўё тўпни шундоққина рақибга тепмоқчидек, оёғини қаттиқ орқага тортади. Рақиб зарба тегишига чоғланиб, одатда, ўйинчи ёнидан утиб кетганига тез эътибор беролмай қолади. Бу финт ҳимоячининг ёнида бўш жой бўлган ҳоллардагина қўлланилади. Йўқса ҳужумчи ўзи билан курашаётган ҳимоячининг ёнидаги ҳимоячига рўпара келиб қолади.

2. Қочиб қолиб финт қилиш. Тўпи бор ҳужумчи тўппа-тўғри ҳимоячига қараб кетаверади. Орада 2-3 м масофа қолганида ҳужумчи чап томонга кетмоқчидек ҳаракат қилади-да, кейин максимал тезликда ҳимоячининг ўнг томонидан айланиб ўтиб кетишга ҳаракат қилади. Айланиб ўтишнинг бу тури майдоннинг исталган жойида ва турлича ўйин вазиятида муваффақият билан қўлланилиши мумкин.

3. Тўпни тўхтатиб туриб финт қилиш. Тўпи бор ўйинчи изма-из келаётган ҳимоячи етиб олаётганини кўриб, тезлигини бир оз камайтиради. Орада 1,5-2 м масофа қолганда, ҳужумчи тўпни тўхтатади, кейин эса илгариги йўналишда максимал тезликда ҳаракатни давом эттиради.

Финт қилиб айланиб ўтишнинг умумий принциплари. Айланиб ўтиш икки ҳаракатдан – сохта ва чин ҳаракатлардан иборат бўлади. Сохта ҳаракат «мазкур ҳимоячи тезлигида» бажарилишини, яъни финтни рақиб «кўриши» керак, йўқса у сохта ҳаракатга эътибор бериб, аксчора кўра улгурмайди. Ваҳоланки, ҳужумчи рақибни сохта йўналишда қаршилиқ кўрсатишга

мажбур этишни, бинобарин, айланиб ўтишни давом эттириш учун керакли йўналишни бўшатиб олишни мўлжаллаб ҳаракат қилади.

Айланиб ўтишдан мақсад уни намоиш қилишдангина иборат бўлмаслиги керак. Айланиб ўтиш ҳамма вақт зарба бериш, тўп узатиш, майдоннинг айрим қисмида миқдор устунлиги ҳосил қилиш ва ҳоказолар учун қулай шароит яратиш имконини берадиган восита бўлиб қолиши лозим.

Айланиб ўтишни рақиблар жарима майдони ва унга яқин жойларда ишлатган маъқул. Майдоннинг ўрта қисмида ва, айниқса, ўз жарима майдонида айланиб ўтишни камроқ қўллаш тавсия этилади, чунки бунда олдириб қўйилган ҳар қандай тўп ўз дарвозаси учун хавфли бўлиб қолади.

Дарвозани мўлжаллаб зарба бериш. Бу барча ҳужум ҳаракатларини амалга оширишнинг энг асосий воситаси ҳисобланади. Ана шу «пировард» ҳаракатлар тактик жиҳатдан моҳирона ишлатилмаса, жамоанинг ютиб чиқишга қаратилган барча уринишлари зое кетади.

Дарвозани мўлжаллаб зарба бериш тактикасининг умумий асослари:

1. Зарба бериш олдидан дарвозабоннинг позициясини моҳирона баҳолаш ва унинг яхши кўрган ҳаракатларини билиш (у тўпни қайси томондан илади – чапданми ёки ўнгдан, ерданми ёки ҳаводан – яхши билиш) керак.

2. Аниқ ўйин вазиятига қараб зарба бериш усулини тўғри танлаш лозим.

3. Бажариш характери (кучли, аниқ, бурама, пастлатилганлиги ва ҳоказо) жиҳатидан айнан шу вазиятда қулай бўлган зарбадан фойдаланиш зарур.

4. Зарба дарвозабон учун иложи борича кутилмаган бўлиши даркор.

Тўп узатиш. Тўпни узатиш икки ўйинчининг бири иккинчисига тўп йўналтираётгандаги ўзаро ҳамкорлиги бўлиб, буни футболдаги индивидуал ва гуруҳ ҳаракатлари ўртасидаги оралиқ звено деса бўлади. Кимга, қачон ва қанақа қилиб тўп узатиб бериш масаласини ҳал қилаётган, шунингдек, бу мақсадни амалга ошираётган футболчи индивидуал маҳоратини намоиш қилади. Айни вақтда тўп узатиш икки-уч спортчининг биргаликдаги ҳаракатларини амалга ошириш воситаси ҳисобланади.

Футбол матчи давомида юзага келадиган тактик вазифаларни кўпчилиги комбинациялар воситасида ҳал этилади. Комбинация бу муайян тактик вазифани ҳал этаётган икки ёки бир неча ўйинчининг ҳаракатлари бўлиб, бутун ўйин комбинациялар ва унга қарши ҳаракатлар занжиридан иборат. Бунда комбинациялар олдиндан тренировкалар вақтида тайёрлаб қўйилган ва тайёрлаб қўйилмаган, яъни матчининг ўзи давомида юзага келган бўлади.

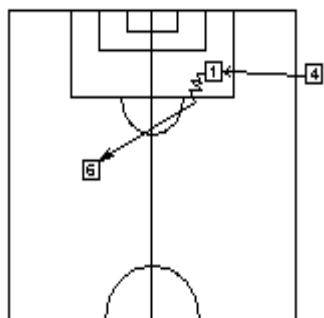
Ҳар бир жамоа ўйиннинг муайян пайтларида қандайдир бир вазифани биргаликда ҳал қиладиган звенолардан, яъни тактик birlikлардан иборат. Мутлақо равшанки, комбинация қатнашчиларининг ҳаммаси бир-бирига мос ҳаракат қилсаларгина муваффақият қозонса бўлади. Ана шунинг учун ҳам муайян комбинация танлаш ва амалга оширишда бир-бирини тушуниш ёки баъзан айтилишича, «шериклик ҳисси» алоҳида аҳамиятга эга бўлади. Ўйинни бир хилда тушунадиган спортчиларгина қўйилган вазифани ягона режада ҳал эта олишлари ва керакли комбинация танлаб, уни муваффақиятли амалга ошира олишлари мумкин.

Комбинацияларнинг иккита асосий тури бор, деб ҳисобланади: стандарт ҳолатлардаги комбинациялар ва ўйин эпизоди давомидаги комбинациялар.

Стандарт ҳолатлардаги комбинациялар. Бундай ҳолатлардаги (тўпни ён чизиқнинг нариги томонидан ташлаб бериш, жарима тўпни тепиш, эркин тўп тепиш, дарвозадан тепиш пайтидаги) комбинациялар ўйинчиларни майдон зоналарида комбинацияни амалга ошириш учун энг қулай қилиб жойлаштириб олиш имконини беради. Одатда ҳар қайси комбинациянинг вариантлари ҳам бўлади.

Ён чизиқнинг нариги томонидан тўп ташлаб беришдаги комбинация. Биринчи вариантда тўпни ўз командасида сақлаб қолиш кўзда тутилади. (3-4-расмларда ўйинчининг дарвозабон ва шериги билан муносабатлари комбинациялари кўрсатилган). Иккинчи вариантнинг мақсади эса ўйинчини зарба бериш позициясига олиб чиқишдир (33-расм).

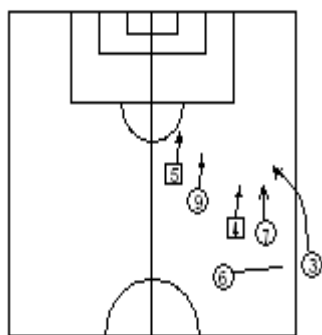
Бурчакдан тўп тепишдаги комбинациялар. Биринчи вариант – тўпни жарима майдонига ошириш. Тўп, одатда, юқорилатиб узатилади, бунда футболчи тўпни дарвоза томонга қайириб (тўп дарвоза тўрига бевосита бориб тушадиган ҳоллар ҳам бўлади), ёй бўйлаб учадиган қилиб

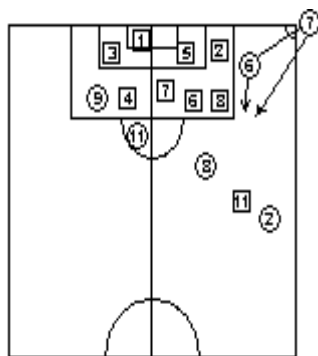
33-расм. Тўпни ташлаб
беришдаги комбинация

34-расм. Тўпни ташлаб
беришдаги комбинация

35-расм. Тўпни ташлаб
беришдаги комбинация

36-расм. Бурчакдан тўп
тепиш варианты

бураб тепишга ҳаракат қилади. Бу дарвозабон билан ҳимоячилар фаолиятини қийинлаштириб қўяди. Гоҳида тўпни дарвозадан (дарвозабондан ҳам) узоқлашадиган, аммо югуриб келаётган ҳужумчига етиб борадиган, ёй бўйлаб учадиган қилиб бураб тепилади. Камдан-кам ҳолларда шеригининг оёқ қўйиб қолишини ёки рақиб оёғига тегиб дарвоза томон бурилишини мўлжаллаб, тўпни дарвозанинг узунаси бўйлаб «ғизиллатиб» пастдан берилади. Иккинчи вариант – бурчакдан тепишда ўзаро ўйнаш. Бурчакдан тепувчи тўпни ёнгинасидаги шеригига узатади, у эса бир тепиб қайтариб

беради. Кейин тўпи бор ўйинчи ё ўзи зарба бериш позициясига чиқади, ё бўлмаса тўпни қулай позициясига чиққан шеригига узатиб юборади.

Ҳар қайси вариантнинг ҳам яхши томонлари бор, аммо тўпни бурама тепиш ёрдамида тепалатиб зарба билан узатиб берилганда, дарвозага бурчакдан тепишда ўзаро ўйналгандагига нисбатан кўпроқ хавф солинади.

Бевосита рақиб дарвозаси яқинида жарима тўпи тепишдаги комбинациялар. Биринчи вариант бевосита дарвозани мўлжаллаб тепиш. Бунда кўпинча бурама тўп тепишдан фойдаланилади, чунки рақиблар тўп йўлини тўсиш учун, одатда, «девор» ясайдилар. Дарвозанинг «девор» ёпиб тўрган томонига йўналтирган қулайроқ, чунки дарвозабон дарвозанинг тўғридан-тўғри зарба бериш учун очиқ қолган томонига кўпроқ эътибор беради. Иккинчи вариант – шериклардан бирини дарвозани забт этиш учун қулай позицияга чиқариш.

Жарима майдонининг чап қанотидаги ўйинчини ҳужумга кўшиш комбинацияси кўрсатилган. 8 ва 9-ўйинчилар ёнма-ён турадилар. 8-ўйинчи зарба бериш учун югура бошлайди-да, тўпга тегмай ўтиб кетади. Бу билан ҳимоячиларнинг 9-ўйинчи ҳаракатларини кузатишларини қийинлаштиради. 9 - ўйинчи эса кутилмаганда олдинга – ўнг томонга жарима майдони яқинида тўрган 7 - ўйинчига тўп узатиб беради. 7 - ўйинчи бир тепиб тўпни жарима майдонига етиб келишга улгурган 8 - ўйинчига оширади.

Ҳимоядаги индивидуал тактик ҳаракатлар.

Мудофаадаги муваффақият бир гуруҳ ўйинчиларнинг тўғри страховка қилишларига, ўзаро алмашувчанлиги ва уларнинг бир-бирига мос ҳаракатларигагина эмас, балки ҳимоячиларнинг тўпи бор ва тўп йўк ўйинчига қарши индивидуал ҳаракат қилиш маҳоратига, яъни ҳимоячининг муайян вазиятда ўз «ҳомий» лигидаги ўйинчига нисбатан қанчалик тўғри жой танлашига ҳам боғлиқ. Оқилона позиция танлаш мудофаада муваффақиятли ҳаракат қилишнинг асоси ҳисобланади.

Тўп бошқараётган ва тўп бошқармаётган ўйинчига қарши ҳаракатлар ҳимоядаги индивидуал тактик ҳаракатларга киради.

Тўпсиз ўйинчига қарши ҳаракатлар.

Ҳимоячи тўпни бошқараётган ўйинчига қарши ҳаракат қилаётганда қуйидагиларга интилади:

а) рақибларнинг тўп олишига йўл қўймасликка, яъни тўпни «тўсиб» олишга;

б) рақибга йўналтирилган тўпни йўлда «олиб қолиш» ҳаракатини бажаришга.

Тўсиб олиш- бу мудофаадаги жамоа ўйинчисини рақиб ўйинчиси йўлини тўсиб, унинг тўп олиш имкониятини қийинлаштирадиган ҳаракати. Рақиб йўлини тўсиб олиш учун ҳимоячи шу ўйинчи билан ўз дарвозаси орқасига ўтиши (дарвозага нисбатан ёнламароқ ёки орқа ўгириб туриши) керак. Ҳимоячи билан ҳужумчи орасидаги масофа тўп билан ўйинчи дарвозага яқинлашган сари ёки дарвозадан узоқлаша борган сайин камайиб ёки кўпайиб бориши мумкин. Позиция, шунингдек ҳимоячининг югуриш тезлигига, ўзаро курашаётганларнинг кучлари нисбати ва бошқа омилларга боғлиқ бўлиши мумкин.

Тўсиб олишда ҳимоячи қуйидагиларга амал қилиши керак:

1. Рақиб хавф солаётганида ёки ўз ҳаракатлари билан дарвозани забт этишга қулай вазият яратиб бериш мумкин бўлганда, унинг йўли тўсилади.

2. Рақиб дарвозага қанчалик яқин келса, унга шунчалик яқин масофада йўлини тўсиш керак.

3. Ўйин вазиятига ва ўйинчилар қандай турганига қараб, «ўйиндан чиққан» ҳолат ҳосил қилиши мумкин.

Олиб қолиш – бу мудофаадаги команда ўйинчисининг ўзига бевосита яқин турган рақиб ўйинчисига йўналтирилган тўпни қўлга киритиш ниятидаги ҳаракати. Тўсиб олишдаги сингари олиб қолишдаги муваффақият ҳам ҳимоячининг тўғри позиция танлашига, тўпга вақтида чиқишига, вазиятни

тўғри баҳолашига, тезкорлигига ва ҳ.к. ларга боғлиқ. Олиб қолишда ҳимоячи билан ҳужумчи ўртасидаги масофа, одатда, тўсиб қолишдагига нисбатан кўпроқ бўлади. Боиси – бунда ҳимоячи фаол томон бўлиб, тўп учиши керак бўлган томонга отилиб чиқишга улгуради.

Олиб қолишда ўйнаганда ҳимоячи қуйидагиларга амал қилиши керак:

а) тўп ёки тўпни олаётган рақиб қаердалигига қараб, ҳужумчига бўлган масофани керагича сақлаш;

б) шароитни тўғри баҳолаш ва ҳаракат бошлаш пайтини тўғри аниқлаш;

в) тўпни олиб қолишнинг энг маъқул воситасини танлаш.

Тўпи бор ўйинчига қарши ҳаракатлар.

Тўпи бор ўйинчига қарши индивидуал ўйин илгарилама мудофаа тактикасига, яъни рақиб ўйинчисини кузатиш ва унга қарши ўйнашга асосланган бўлади.

Кўп ҳолларда мудофаадагилар рақиб ўйинчиси тўп олаётганда ёки тўпни назорат қилиб турганда кураш бошлайдилар. Якка курашнинг муваффақиятли ёки муваффақиятсиз чиқиши мудофаадагиларнинг тўп олиб қўйишда керакли восита ва усулларни танлаш ва қўллашда қанчалар тажрибали эканига боғлиқ. Ҳимоячи тўпни рақибдан у тўп қабул қилаётган пайтда олиб қўйишга интилиши керак, чунки бу пайтда ҳужумчининг эътибори асосан техник усулни қандай бажаришга қаратилган бўлиб, у кейинги тактик ҳаракатига камроқ эътибор бераётган бўлади.

Тўпни бошқараётган ўйинчига қарши ҳаракатда ҳимоячи қуйидагиларни бажаришга интилади:

а) тўпни рақибдан олиб қўйиш;

б) тўп узатилишига тўсқинлик қилиш;

в) тўп олиб юрилишига тўсқинлик қилиш;

г) зарба берилишига тўсқинлик қилиш.

Тўпни олиб қўйиш. Тўпни олиб қўйишда тезкорликнинг, масофани ҳис этиш ва вақтни мўлжаллашнинг, шунингдек, бутун ўйин вазиятини баҳолай билишнинг аҳамияти каттадир.

Футболда бир хилда такрорланадиган ҳолат ва вазиятлар бўлмайди, шунинг учун ҳужум қилаётган ўйинчига тўп бермаслик учун қачон ва қаерда бўлишини ҳимоячининг ўзи аниқлаши керак. Баъзан ўйинчига жуда яқин келиб, унинг кетидан қолмаслиги, баъзида эса ўз жойидан кетмаслиги керак бўлади. Аммо ҳар қандай ҳолда ҳам ҳужум қилувчига бемалол тўп олиш имконини бермаслик лозим.

Ҳимоячи ҳужум қилаётган ўйинчи ҳаракатларини кузатаётиб, унга дарҳол ҳужум қилиш керакми ёки озроқ кутиш керакми – ўзи ҳал қилади. Рақиб рўпарада эканида у айланиб ўта бошлашини ёки тўпни олиб юра бошлашини кутган маъқул. Рақиб айланиб ўтишга тайёрланиб, ҳимоячига яқин келганида, ҳимоячи тўпни олиб қўйиш ёки тепиб чиқариб юбориш пайтини топа билиши керак.[14]

Ўйин шароити ва оқибат қандай чиқишига қараб ҳимоячи рақибдан тўп олиб қўйишнинг маълум бир усулини танлайди. Бунда сирпаниш, тўпни тепиб юбориш, елкада туртиш ва шу каби усуллардан фойдаланса бўлади.

Тўп узатишга қарши ҳаракат. Гоҳо ҳимоячи қулай позицияга чиқиб қолган ўйинчига тўп узатилишига қаршилик кўрсатиши керак бўлиб қолади. Бундай вазиятда тўпни олиб қўйишга ёки яккакураш бошлашга киришмаган маъқул, чунки ҳимоячининг ноўрин ҳаракати аҳволни кескинлаштириб юбориши мумкин. Бундай вазиятда тўп юқорилатиб ёки ёнламасига узатилишига тўсқинлик қилиш учун ҳимоячи тўпни бошқараётган ўйинчига 2-3 м қолгунча яқин боради. Унинг асосий мақсади мудофаадаги шериклари ўз позицияларига бориб олишлари учун вақтдан ютишдир.

Тўп олиб юришга қарши ҳаракат. Башарти ҳимоячи тўпни олиб қолишга ёки рақиб тўп олаётганда уни олиб қўйишга улгурмаса, унда бутун ҳаракатию ишғол қилган позицияси билан тўпи бор рақибнинг тез

илгарилашига ҳалақит беради. Борди-ю ҳужумчи ҳар қалай олға ҳаракат бошлаб қолса, ҳимоячи унга параллел ҳаракат қила бошлаб, уни ён чизикқа қисиб қўйишга ҳаракат қилади. Шунда ҳужумчининг ҳаракат жойи торайиб, шерикларининг бевосита ёрдамидан маҳрум бўлиб қолади.

Рақиб жарима майдони яқинида диагоналига ёки дарвоза чизигига параллел тарзда тўп олиб кетаётган бўлса, ҳимоячи тўп олиб юришга тўсқинлик қилибгина қолмай, балки ҳужумчини тўпни орқага ёки майдоннинг кўндалангига узатиб юборишга мажбур қилиши керак.

Зарба беришга қарши ҳаракат. Ҳужумчи жарима майдони яқинида дарвозани мўлжаллаб зарба бермоқчи бўлганида энг хавфли вазият юзага келиши барчага аён. Бундай ҳолда ҳимоячи ўз дарвозасига орқа ўгириб ёки ёнлама туриб, ўз позицияси ёки ҳаракати билан дарвоза томон зарба берилишига қаршилиқ кўрсатиши керак. Ҳимоячининг бутун эътибори рақибнинг оёқларида бўлиши зарур: тўп учиб кетиши лозим бўлган йўлга ўз оёғини қўйиб қолиш учун унинг зарба берувчи оёғи орқага тортилган пайтда пайқаб олишга ҳаракат қилиш керак.

Футболчиларни ҳимоядаги гуруҳли тактик ҳаракатлари.

Бутун футбол ўйини бошдан-оёқ комбинациялар асосига қурилган бўлиб, ўйиннинг мазмуни ҳам аслида шу комбинациялардан иборат. Ўйин вақтида қайта такрорланмайдиган ҳолатлар кўп учрайди. Ҳар бир шундай ҳолатнинг ўз асоси бор. Бундай асосларни ҳар қандай ўйинчи, энг аввало, ҳимоячилар билиши ва тушуниши лозим. Шунда тактик режада ҳужумчиларга қарши ҳаракат қилиш ва зарур усулларни қўллаш осон бўлади.

Мудофаадаги гуруҳ ўйинининг асосий мазмуни ҳимоя ўйинчиларининг ҳужум қилаётган рақибларига қарши уюшган ҳаракатлари ҳисобланади. Мудофаадагилар ўзининг рақиб билан яккама-якка курашаётган ҳар бир шеригига ёрдам беради ёки ёрдам беришга тайёр туради. Шундай қилиб, шеригига бевосита ва керакли ёрдам беришдан ташқари, страховка қилиш

ҳам уюштирилади. Моҳирлик билан жой танлаш эса аниқ ҳамкорлик қилишга ёрдам беради.

Ҳимоядаги гуруҳ тактикаси дарвозага хавф солаётган ҳар қандай рақибга қарши гуруҳ бўлиб ҳаракат қилишни назарда тутати ва шерикларига ёрдам беришга қаратилган бўлади.

Страховка, шунингдек, «девор» ва «кесишув» комбинацияларига қарши ҳаракатлар ҳимояда икки ўйинчининг ҳамкорлик қилиш усулларига кирилади.

Махсус уюштирилган қарши ҳаракатлар, чунончи, «девор» ясаш, сунъий «ўйиндан ташқари» ҳолат ҳосил қилиш ва дарвозабон иштирокидаги ҳаракатлар уч ва ундан ортиқ ўйинчининг ҳамкорлик қилиш усуллари саналади.

Страховка. Ўйин вақтида ўз шеригига ёрдам бериш усуллари билан бири страховка ҳисобланади. Ҳимоя страховканинг тўғри ва вақтида бўлиши, унинг мустаҳкамлиги ва ишончлилигининг гаровидир. Страховка қилиш учун танланган позиция зарур ҳолларда шерик йўл қўйган ҳатони тузатадиган бўлиши керак. Бундай позиция ҳамма вақт орқада, ўйинчининг ўз дарвозасига яқинроқ жойда бўлади. 8 - расмда страховка қилаётган 3 - ўйинчи тўғри жой танлаганлиги кўрамади. Тўп рақибларнинг 10-ярим ҳимоячисидан, 11 - қанот ҳужумчиси 2-ҳимоячидан қочиб, бўш жойга чиқади. 10 - ўйинчи тўпни ўша томонга узатади. Бироқ 2 - ҳимоячини страховка қилиш учун позицияни тўғри танлаган 3 - ҳимоячи қанот ҳужумчисидан олдин тўпга етиб боради.

«Девор», «кесишув», «тўпни тегмай ўтказиш» ва «бир тегишдаёқ узатиш» комбинацияларига қарши курашиш муҳофаадагилар учун анчагина мураккаб бўлишига қарамай, ҳимоячи бир ўзи ва муҳофаадаги шериклари билан келишиб ўйнаб, бу комбинацияларга қарши муваффақиятли ҳаракат қила олади.

Комбинациясига қарши курашда бу комбинация қаерда бўлаётганини ҳисобга олиш керак. Баъзан ҳужумчилардан бирини жуда яқин қўриқлашдан

воз кечиб, зонада ўйнаган ёки «девор» комбинациясини амалга оширишга бўш жой қолдирмаслик мақсадида мудофаа кучларини жарима майдони яқинига тўплаган маъқул бўлади. Биринчи узатилган тўпни олаётган рақибга нисбатан позицияни танлаш бу комбинацияга қарши ҳаракатдаги асосий пайт ҳисобланади. Тўпни тепиб чиқариб юборишни, рақибнинг жавоб узатишини қийинлаштиришни ёки уни дастлабки режасидан қайтишга мажбур қилишни мўлжаллаб рақиб яқинидан жой танлаш керак. Бунда орқадаги ўйинчининг аҳамияти жуда муҳим бўлади. Воқеаларнинг кейин қандай бўлиши кўп жиҳатдан унинг комбинацияси қандай давом этишини кўра билишига, шунингдек, вақтида ёрдамга кела билишига боғлиқ.

«Кесишув» комбинациясига қарши ҳаракат. Бу комбинация дарвозага таҳдид солиш нуқтаи назаридан «девор» комбинациясидек хавфли эмас. Одатда, бу комбинация дарвозадан анча узоқда қўлланилиб, асосан, ташаббусни сақлаб туришга қаратилган бўлади. «Кесишув» пайтида ҳимоячилар ўзи қўриқлаётган ўйинчиларнинг ҳаракатига, айниқса, тўп билан қолган ўйинчининг ҳаракатига қаттиқ эътибор бериб, дарвоза йўлини тўсиб олганлари маъқул.

«Тўпни тегмай узатиш» комбинациясига қарши ҳаракат. Бу комбинация жарима майдони доирасида энг самарали чиқади. У кутилмаган ҳаракатларга асосланган бўлганлиги учун ҳам ҳимоячилар ниҳоятда эҳтиёт бўлишлари керак. Одатда, ўзи қўриқлаётган ўйинчи билан озгина фурсат қаровсиз қолдирилган ҳужумчи ўртасида тўғри позиция танлаган ҳимоячи бу комбинацияга қарши ҳаракат қила олиши мумкин. Ҳимоячи тўп узатилган ҳужумчидан эпчиллик қилиш ва унга дарвозани мўлжаллаб зарба уришга имкон бермасликка ҳаракат қилиши керак.

Айни вақтда ҳужумчи тепмоқчидек чоғланиб туриб, тўпни шеригига ўтказиб юбориши мумкин. Шунинг учун ҳимоячи дарвозани мўлжаллаб тепишга ҳалақит беришгагина эмас, балки тегмай ўтказиб юборилган тўпни олиб қолишнинг иложини қилишга ҳам тайёр туриши даркор. Биринчи бўлиб

курашга кираётган ҳимоячининг шериклари унинг ҳаракатлари муваффақиятсиз бўлган тақдирда уни страховка қилишга ва ҳужумчи тегмай ўтказиб юборган тўпни олиб қолишга тайёр бўлишлари керак.

Сунъий «ўйиндан ташқари» ҳолатни вужудга келтириш. Бундай ҳолатни вужудга келтириш мудофаадаги самарали услуб ҳисобланади. Одатда, қуйидаги ҳолларда сунъий «ўйиндан ташқари» ҳолат вужудга келтирилади:

а) рақиб командаси ташаббусни қўлга олиб, зўр бериб ҳужум қилганда ва олға интилаверганда;

б) рақиб ҳужумчилари кескин очилишга интилиб, мудофаа ичкарисида бўш жойга чиқмоқчи бўлганда;

в) ташаббус сизнинг командада бўлиб, рақибларнинг мудофаага ўтиб олишдан бошқа иложи қолмай, олдинда бир-икки ўйинчинигина қолдириб, тўпларни узоқдан айнан шуларга узатиб бермоқчи бўлганда.

«Ўйиндан ташқари ҳолат»ни вужудга келтириш санъати аввало ҳимоя каторидаги ўйинчилар ҳаракатининг бир-бирига мослигига боғлиқ. Одатда, ўз дарвозасига ҳаммадан кўра яқин турган ҳимоячининг «ўйиндан ташқари ҳолат»ни уюштириш имкониятлари энг кўп бўлади. У бошқа ҳимоячиларнинг ҳаракатлари ва қандай турганлигини, шунингдек, тўпни бошқараётган рақибларнинг ҳаракатлари ва ниятларини зўр эътибор билан кузатиб бориши керак. Тўп дарвозага қанчалик яқин бўлса, ҳимоячиларнинг ўз ҳаракатларини мослаб олишлари ва «ўйиндан ташқари» ҳолатни уюштиришлари шунчалик мураккаблаша боради. Тажрибалар бундай ҳолатни вужудга келтириш ҳаммадан кўра майдоннинг марказий чизиғи билан жарима майдони чизиғи оралиғида муваффақиятли чиқишини кўрсатмоқда.

10-ўйинчи тўпни узоқдан 11- ёки 9-ўйинчига узатиб беради. Иккала ҳолда ҳам 3-ҳимоячи шундайгина зарба берилиши олдидан илгарига ўтиб,

хужумчиларни ўз орқасида «ўйиндан ташқари» ҳолатда қолдириб, хужумни тез тўхтатиб қолиши мумкин.

«Девор» ясаш ва уни уюштириш мудофаада ўйнашнинг жуда яхши тактик воситаси ҳисобланади. Дарвозасига эркин тўп тепиш ёки жарима тўпи тепиш белгиланган команда «девор» ясашдан фойдаланади. Рақиб томон мудофаада-гилар дарвозаси яқинида жарима тўпи ёки эркин тўп тепаётган бўлса, тўп йўлини тўсиш мақсадида мудофаадагиларнинг бир гуруҳи қатор саф тортиб туради. Тўғри ясалган «девор» кўп жихатдан дарвоза хавфсизлигини таъминлаб беради. Одатда, 4-5 ўйинчи (кўпинча икки ҳимоячи ва бир хужумчи) «девор» ясашга туради Зарба бериладиган жой дарвозадан қанча узоқда бўлса, шунча кам ўйинчи «девор» ясашга туради.

Мудофаадагиларнинг «девор» ясашдан мақсади ўз дарвозасининг яқин бурчагини тўппа-тўғри зарба берилишидан сақлашдир (узоқдаги бурчакни дарвозабон кўриқлайди).

«Девор»нинг турлари тактик режаларга, ўйинчиларнинг саф тортиши ва сонига боғлиқ. «Девор» ясаганда, рақибнинг бурама зарба бериши мумкинлигини ҳам ҳисобга олиш керак.

Жамоавий ҳимояланиш тактикаси.

Ҳимояда ўйнашнинг умумий тактика принциплари бор эканига қарамай, ҳимоячилар ҳаракатида қатор хусусиятлар мавжудки, булар айрим ўйинчиларнинг ёки бир гуруҳ ўйинчиларнинг асосий вазифа ва мажбуриятларидан келиб чиқади. Ана шу хусусиятларни хужум эндигина юзага келаётган пайтда ва хужумнинг бошида ҳимояланаётган жамоа ўйинчилари-нинг ҳаракатларида кўриш мумкин. Шундан кейин, хужум ривожланаётган ва яқунланаётганда эса командалар бир хил принципларга риоя қиладилар. Бироқ ҳимояда ўйнашнинг принцип ва индивидуал усуллари бир-бирига боғламай қараш нотўғри бўлур эди. Уларни бу хилда ажратиш шартли тарзда бўлиши мумкин, холос. Мана, масалан, ҳимояда зона усулида ўйнаётган командада айрим ўйинчи ёки бир неча ўйинчи зона

принципи доирасидан чиқадиган индивидуал вазифаларни бажариши мумкин.

Тез ҳужумга қарши ҳимоя.

Агар рақиб томон ҳужумга ўтаётганда, тактик восита сифатида марказ ёки қанот бўйлаб тўп узатиб беришдан фойдаланиб, асосан, тез ҳужумга зўр берадиган бўлса, ҳимояланаётган жамоа ўйинчилари мудофаанинг биринчи босқичида тўп бошқараётган рақибга фаол ҳужум қилиб, бунда куйидагиларга интилишлари керак:

а) ҳужумнинг муваффақиятли ёки муваффақиятсиз чиқишини белгилайдиган биринчи узатишга тўсқинлик қилиш;

б) рақибни хато қилишга, энг яқин турган шерикларига кераксиз узатишлар қилишга мажбур этиш;

в) ҳар ким ўзи кўриқлаётган ўйинчисини жуда яқиндан тўсиб олади, чунки тўпи бор ўйинчи олди тўсилган шеригига тўп узатмайди, узоқ позициядаги ўйинчига тўп узатишга уриниш эса ҳимоячиларнинг тўп учун курашини осонлаштиради.

Агар рақиб фаол манёвр қилаётган бўлса, мудофаанинг иккинчи босқичи каттиқ шахсий кўриқлашни ёки айрим зоналарда пайдо бўлиб турган рақибларни синчиклаб кузатиб, уларнинг ҳужумни ривож топтиришга уринишларини барбод қилишини назарда тутати.

Агар рақиб ўйинчилари марказ бўйлаб ўйнаётган бўлса, ҳимоя қатори ўйинчилари марказий зонани мустаҳкамлаш ва ҳужум қилиш бурчакларини кичрайтириш учун жарима майдони ҳудудига зичроқ тўпланиб оладилар. Борди-ю улар қанот бўйлаб ҳужум қилинаётган бўлса, унда ҳимоя қатори ўйинчилари ҳужум йўналиши томонга яқинлаша бориб, ишончлироқ страховка қилиш мақсадида қарши томондаги қанотни кўпинча кимсасиз қолдирадилар. Биринчи ҳолда, яъни рақиблар марказдан ҳужум қилаётганида, страховка орқага қараган бурчак шаклида бўлиб, бунда ортки марказий ҳимоячи бош роль ўйнайди. Иккинчи ҳолда эса ўйинчи билан фаол курашдан

озод бўлган ва дарвоза томонга яқин диагонал бўйлаб орқада турган қанот ҳимоячиси ҳам страховка учун ортдаги марказий ҳимоячи билан баб-баравар жавобгар бўлади. Мудофаанинг учинчи босқичида тўп ва ўйин жойи учун бевосита кураш назарда тутилади.

Ҳимоячи тўпни олиб қўйганига қарамай, 9-ўйинчи 7- ва қисман 6-ўйинчилар ёрдамида тўп учун курашни давом эттиради.

Тезкор ҳужумга қарши ҳимояга бўлган асосий талаблар:

1. Тўпни яна қўлга киритиш ёки рақибнинг узоққа биринчи тўп узатишига халақит бериш учун, албатта тўп учун курашга киришиш керак.

2. Рақибларнинг тезкор манёвр қилиши олдини олиш билан бир вақтда майдоннинг ҳал қилувчи қисмларида ўйинчилар гуруҳларини кўпайтириш ҳисобига дарвоза томон ўтадиган ҳамма йўллари ёпиб қўйиш учун иккинчи ва учинчи босқичларда ўйинчилар аниқ ҳаракат қилишлари лозим.

3. Узоқдан тўп биринчи марта кимга узатиб берилса, ўша ўйинчи нейтралланади.

Жамоа ҳаракатлари.

Ўйинчиларнинг ҳужум қилаётган рақибларга қарши уюшқоқ тактик ҳаракатлари мудофаада жамоа бўлиб ўйнаш негизида ётади. Бундай ҳаракатлар ҳужумни муваффақиятли қайтариш ва мудофаа ҳолатидан чиқиб, ҳужумга ўтиш имконини беради. Бу ҳаракатларнинг ҳимоя қилиш мақсади хавфли зонада тез куч тўплаб, ўйинчиларни қайта жойлаштириш ва бир-бирини алмашлашдан иборат бўлади. Кўпроқ қандай вазифани ҳал этишга қаратилганлигига қараб, ҳимоядаги жамоа ҳаракатларини шахсий ҳимоя, аралаш ҳимоя ва зона ҳимоясига бўлиш мумкин.

Шахсий ҳимоя – бу мудофаа қилаётган ҳар бир ўйинчи ўзига топширилган рақиб ўйинчиси учун қатъиян жавобгар қилиб уюштирилган мудофаа. Бунда команданинг ҳар бир ўйинчисига рақибларнинг маълум бир ўйинчисини қаттиқ «тутиб», унинг ҳаракат қилишини, шериклари билан ҳамкорлик қилишини қийинлаштириш топшириб қўйилади.

Ўйинчини қаттиқ «тутиш»дан кўзланган мақсад рақибнинг ўйин ҳаракатларини бошлашига йўл қўймаслик унинг бошлаб улгурган ўйинини бузишдан кўра осон эканлигидир.

Бунинг учун ҳужумчи билан оралиқ масофани шундай сақлаш керакки, токи унга йўналтирилган тўпни олиб қолиш ёки ҳужумчи билан бирга ҳаракатлана бориш ёхуд тўпни қабул қилиш пайтида унга ҳужум қилиш мумкин бўлсин.

Бироқ, кўпинча шундай бўладики, унда қатъиян шахсий ҳимояга қарши ҳужум тўғри уюштирилса, ҳужум қилаётган томон манёврлар ёрдамида ўзига керакли зонани бўшатиб олиш ёки кўриқловчиларни улар учун ўрганиш бўлмаган, қолаверса, ўзларига хос вазифаларни бажара олмайдиган позицияларга олиб кетиш имкониятига эга бўлади. Шунда ҳимоячиларнинг ўзаро ҳамкорлиги, страховка қилиш имконияти бузилади.

Шахсий кўриқлаш ўйинчилардан ўйинни тактик жihatдан жуда нозик тушунишни, тез ҳаракат қилишни ва ўхшаш вазифаларни бажара билишни талаб қилади.

Ҳозирги футболда шахсий ҳимояда ўйнаш усули соф кўринишда ишлатилмайди-ю, лекин ҳимоянинг тактик воситалари хазинасида у ҳамон муҳим роль ўйнаб келмоқда.

Зона ҳимояси бу ҳимояда ўйин олиб боришнинг ҳимоя қатори ўйинчиларидан ҳар бири майдоннинг маълум участкасини назорат қилиб, шу зона доирасида пайдо бўлган ҳар бир рақиб ўйинчиси билан тўп учун курашга киришадиган тактик усулидир.[13]

Кўриқланаётган ўйинчиларнинг бир-бирига «ошириши» бундай ҳимоядаги зарур элемент ҳисобланади. Бу «ошириш» ҳужум бошланиши олдидан ёки у эндигина бошланган вақтда амалга оширилиши керак. Ҳужумни якуний босқичида ўйинчиларнинг бевосита ўз дарвозаси яқинида «ошириш» элементини бажариш тавсия этилмайди.

Ҳимоядаги зонали ўйин тизимининг шахсан кўриқлашга нисбатан афзаллиги шундаки, бунда майдоннинг ҳеч бир қисми мудофаадагиларнинг назоратидан четда қолмайди. Бироқ бу система ҳам камчиликдан ҳоли эмас. Бунда ҳужумчилар нисбатан бемалол ҳаракатланиб жойларини ўзгартирадиган бўлиб, бу уларга ҳар қалай беҳалақит тўп қабул қилиш, сон жиҳатдан устунлик ҳосил қилиш ва ҳ.к. имкониятларини яратади.

Аралаш ҳимоя ҳозирги футболда ҳимояда ўйнашнинг энг тарқалган ва энг оқилона тактикаси ҳисобланади. Бунда шахсий ҳимоя билан зона ҳимоясининг принциплари узвий кўшилган бўлади: баъзи бир ўйинчилар топшириққа биноан фақат ўзига топширилган рақиб ўйинчисини кўриқлаб юрсалар, бошқа бирлари кўпроқ зонада ўйнайдилар.

2. 2. Тактик тизимлар ва улардан самарали фойдаланиш йўллари

Ўйинчилар ҳаракатчанлигини, универсаллигини ошириш ва ўйиннинг янада аниқроқ уюштириш ҳисобига жамоанинг ҳужум кудратини кучайтириш тенденцияси замонавий футбол тараққиётидаги бош йўналишлардан бири ҳисобланади. Футбол бўйича X жаҳон чемпионатида ўйинни янгича уюштириш принципи, яъни тотал футбол принципи эътироф этилди. Тотал футбол деганда ҳамма ўйинчиларнинг уюшқоқлик билан ҳаракат қилиши, ҳужумдаги ва мудофаадаги ҳар қандай ҳолатда уларнинг жуда фаол бўлиши тушунилади. Ўйинчиларнинг универсаллиги тотал футболнинг муҳим хусусиятидир. Бунда ҳам ҳамма футболчилар илгаригидек муайян ўйин позициясида бўладилар. Бироқ ўйин давомида зарурат бўлганида ўйинчилар ўзаро алмашилиб ўйнайдиларки, бу ҳол ҳамма позицияларга чиқавериш, қаторларнинг бир-биридан узилиб қолишига йўл қўймаслик, рақибларни оператив кенгликдан маҳрум қилиш имконини беради.

Ўйинчилар узлуксиз ҳаракатда бўладилар, жуда кўп импровизация қилиб ўйнайдилар ва ўйин характери ни командага керакли йўналишда тўсатдан ва тез ўзгартира оладиган бўладилар. Юксак даражадаги тезкор техника, ўйин мароми ва суръатини бошқара билиш, манёврчанлик бугунги кунда ўйинчиларнинг алоҳида қаторлари орасидаги тафовутни йўқотишга ёрдам берадиган, ўйинчиларни ўзаро алмашиб ўйнашга, яъни уларнинг тайёргарлигини универсаллаштиришга имкон берадиган индивидуал ва техник хислатлари ҳисобланади. Ҳозирги футболда ҳужум ҳам, муҳофаа ҳам ялпи бўлиб, индивидуал ўйин услублари билан кўшиб олиб борилади. Бундай «балансланган» футбол жуда самарадор ва томошабоп бўлади. Турли қатор ўйинчиларининг ўзаро аниқ алмашиб ўйнашлари муҳофаага ҳалал етказмай туриб, ярим ҳимоячи ва ҳимоячилардан ҳужумда фойдаланиш имконини беради.

Ҳозирги футболда айрим «юлдуз»ларнинг индивидуал ҳаракатлари жамоавий ўйинга тобора кўп бўйсундирилмоқда. Бироқ бу жамоада етакчилик қиладиган индивидуал кучли ўйинчиларнинг ролини заррача ҳам камайтирмайди. Шунингдек, импровизация қилиш ҳам эндиликда индивидуал эмас, балки жамоавий тарзда бўлиб, бу команда ҳаракатларига кутилмаганлик тўсини бериб, рақиблар режасини бузиб юбормоқда.

Ўйин услуби деганда индивидуал ўйинга, командага ёки умуман бирон мамлакат футболига хос, бошқалардан фарқ қиладиган аломатлар йиғиндисини тушуниш керак.

Услуб бу ўйнаётганларнинг психик ва жисмоний хислатлари, уларнинг ўйин олиб боришидаги техник-тактик маданияти ифодасидир. Масалан, собиқ иттифоқ футболининг услуб хусусиятларига энг аввало ўйинни жамоавий уюшқоқлик тамойиллари асосида уюштиришни киритиш мумкин. Жамоавий уюшқоқлик асосида эса, ўз навбатида, индивидуал маҳорат намоён бўлади, жамоанинг барча имкониятлари ишга тушади.

Ўйин тактикаси, тизими ва услуби узвий бир бутунлик бўлиб, ўзаро бир-бирини тўлдириб туради.

Ҳозирги мавжуд ўйин услублари ва тактик схемалар ўйин жараёнида турлана оладиган универсал ўйин тизимини яратишга интилиш борлиги ҳақида гапириш имконини беради.

Янги, прогрессивроқ 1+4+2+4 ўйин тизимига ўтиш 50-йиллардаги футбол тактикаси эволюциясига яқун ясади, деса бўлади.

Янги системанинг «уч ҳимоячили» классик системадан асосий фарқи тўртта қатор ўрнига учта қатъий қатор ташкил топиб, улардаги ўйинчиларнинг тактик вазифалари аниқ белгилаб қўйилганлигидан иборат. Энди футболда ҳужум қилувчи кучлар билан мудофаа қилувчи кучлар тахминан тенг бўлиб қолади. Янги тизимда орқа қатор тўрт ҳимоячидан – ўз дарвозаси рўпарасида зонада ўйновчи иккита (чап ва ўнг) марказий ҳимоячидан ва сал олдинроқда ўйновчи иккита қанот ҳимоячисидан иборат. Уларнинг ҳаммаси мудофаа ўйнашнинг зона принципига риоя қилади. Олдинги қаторда асосан олдинда ўйновчи иккита марказий ҳужумчи ва иккита қанот ҳужумчиси бўлади. Бу тизимда жамоанинг илгари инсайдлардан иборат бўлган иккинчи «эшелон» ҳужумчилари – яриммиёна ҳужумчилари бўлмайди.

«Сехрли тўртбурчак» ҳам йўқ бўлиб кетди. Эндиликда ҳужум ва мудофаанинг бош йўналишида бир ўйинчи ўрнига икки ўйинчи ҳаракат қиладиган бўлгани учун команданинг бўй ўқи мустаҳкамланди.

Ўйинчиларнинг янгича жойлаштирилиши команда қаторлари орасида янгича тактик боғланишларни юзага келтирди. Жабҳа бўйлаб ва ичкарига боғланишлар кўпайди. Тўғри, янги тизим қанот ҳимоячилари ўйинига унча таъсир этмади, аммо бошқа ўйинчиларнинг функция ва вазифалари анчагина ўзгарди. Масалан, мудофаанинг маркази иккита марказий ҳимоячига ишониб берилди. Қанот ҳимоячилари сингари булар ҳам зона мудофааси принципларига риоя қилиб, ўзлари қўриқлайдиган ўйинчиларни дарвозани

зарбга тутиш мумкин бўлган масофада қарши оладилар. Бунда ўзаро страховка қилиш алоҳида роль ўйнайдиган бўлиб қолди.

Ўрта қатор ўйинчиларининг асосий вазифаси ҳимоячилар билан ҳужумчилар ўртасида боғланиш бўлишини таъминлашдан, шунингдек, у ёки бу томонга фаол ёрдам беришдан иборат. Шунинг учун ўрта қатор ўйинчиларидан бири диспетчерлик вазифалари бўлган ярим ҳужумчи бўлади. Бу футболчининг техник маҳорати юксак ва тактик тафаккури аъло даражада бўлиши керак. Унинг шериги эса кўпроқ мудофаада ишонч билан ўйнайдиган ярим ҳимоячилик қилади.

Ҳужум қаторидаги иккала қанот ҳужумчиси ҳам қатъиян ўз жойида ўйнаб, жабҳа бўйлаб камдан-кам ҳаракат қилади. Рақиблар ҳужуми чиқмай қолганидан кейин ҳимоячилар билан алоқа сақланиши учун қанот ҳужумчилари тезда орқага қайтиб келадилар. Марказий ҳужумчилар эса, аксинча, майдоннинг кенглиги бўйлаб маневр қилиб, бир-бири билан жой алмашиб ўйнайдилар, қанот ҳужумчиларига керакли ёрдам берадилар, лекин ҳужумни яқунлашда энг фаол қатнашадилар. Ҳужум чиқмай қолса, кейин марказий ҳужумчилар майдон марказидаги ўзларининг дастлабки позицияларига қайтадилар.

Ҳужум вақтида мудофаада кўп ўйинчи тўпланган ва мудофаадагилар билан ҳужумдагилар сон жиҳатдан тенг бўлган шароитда ҳужумчилар ҳимоячиларнинг доимий назоратида бўлганлиги учун уларда кескин маневр қилишга кераклича кенг жой йўқлигини 1+4+2+4 тизимининг камчиликларидан, деб ҳисоблаш керак. Шунинг билан бирга, мудофаа вақтида битта қаторда турадиган икки ўйинчи назоратидаги марказий зона, страховка уюштириш мураккаблиги сабабли, етарлича мустаҳкам бўлмайди.

Ўйинчиларни уларнинг ҳар бирига нагрузка тенг тушадиган қилиб жойлаштириш йўллари излаш янги 1+4+3+3 тизимининг пайдо бўлиш сабабларидан биридир. Бундан ташқари, ўрта қаторни мустаҳкамлаш майдон ўртасини тузукроқ назорат қилиш имконини беради.

1+4+2+4 тизимида ўйнашга нисбатан 1+4+3+3 тизимида ўйнашнинг тактик мазмунидаги асосий фарқ команда ҳужум ва мудофаа ҳаракатларининг оператив масофаси анчагина узайганлиги, деб ҳисоблаш мумкин. Ҳужум билан ярим ҳимоя аралашиб кетди, яъни ҳужумчилар билан ярим ҳимоячиларнинг ҳаракат зоналари аниқ чегараланмай қолди. Бу эса ҳужумчиларнинг бир қисми мудофаага ўтиши ва ярим ҳимоячиларнинг ҳужумдаги фаоллиги ошиши ҳисобига мумкин бўлди.

Мудофаада аралаш услубга алоҳида эътибор берилиши эса қанот ҳимоячиларига зонада бемалол ҳаракат қилиш, энг яқиндаги шеригини страховка қилиш, майдон ўртаси билан алоқа ўрнатишга чиқиш, шунингдек, ҳужумга қўшилиш имконини беради.

Марказий ҳимоячилар жойлашув кўринишини ўзгартириб, «зинапоя» бўлиб жойлашадилар, яъни улардан бири олдинроққа чиқиб, иккинчиси илгариги жойида «эркин ҳимоячи» бўлиб қолади. Олдинги ҳимоячи марказий ҳужумчига кўп эътибор беради, унинг ҳаракатланишини кузатиб боради ва у билан яккама-якка курашга киришади. Орқадаги ҳимоячи эса шерикларининг страховка қилинишини таъминлайди ва мудофаа марказидаги муҳим позицияда ўйнайди. Бу ўйинчилар юзага келган шароитга қараб ўйин давомида ўрин алмашиб турадилар.

Ўрта қатор ўйинчилари ҳужум ва мудофаа ҳаракатларида фаол катнашишдан ташқари, ҳужумчиларга рақиблар мудофаасини ёриб ўтиш учун имконият яратиб берадилар. Бунда диспетчер, яъни комбинацияни бошловчи футболчининг ўрни алоҳидадир.

Ҳужум қаторидаги уч ўйинчи тўртта ҳимоячи назоратида бўлади. Демак, жабҳа бўйлаб уларнинг орасида анча узайиб, бир-бирига боғлиқлик анча бўшашади. Бироқ, ҳужумчилар ҳужумда синиқ чизиқ принципига риоя қилиб, майдон узунаси бўйлаб маневр қилиб, ҳимоячилардан қутулиш йўлларини топибгина қолмай, балки ҳужум узоқ масофа бўйлаб давом этишини ҳамда звеноларда боғлиқлик бўлишини таъминлаб берадилар.

1+4+3+3 тизимидаги жамоавий ҳаракатлар учун кенг кўламли манёврлар, майдон ўртасидан ўтишда узоқ масофага тўп узатиб беришлар ва бир-икки тегишдаёқ тўп узатиладиган тактик комбинациялардан фойдаланиб ўтка-зиладиган тезкор ҳужумлар характерлидир.

Футбол тактикаси эволюциясининг давом этиши 1+4+4+2 тизими пайдо бўлишига олиб келди. Бунинг хусусияти шундаки, унда ўрта қатор тўрт кишидан иборат бўлади. Бундан ташқари, ўрта қатор билан ҳимоя қатори ўйинчилари ўртасида нагрузка бир текисроқ тақсимланган бўлади.

Ўрта қаторни мустаҳкамлаганда, майдон ўртасида ўйинчилар кўпайиб кетади. Мудофаада зонада ўйнаш мумкин бўлиб, ҳимоячиларнинг ҳаракатлари тезкорроқ, манёврчанроқ бўлиб қолади. Рақиблар олдинги қатордаги икки-уч ўйинчининг ҳар қандай ҳаракатланиши ҳамма вақт ўрта ҳимоячининг назоратида бўлиши шундай қилишга йўл қўйиб беради.

Бу тизимда «соф» форвардлар иккитагина бўлиб қолганига қарамай, ҳужумда фаол иштирок этувчи футболчилар беш-олтитага етади. Улар майдоннинг турли нуқтасидан ҳужум қилаверадилар. Ўйинчилар индивидуалгина эмас, балки жамоавий тарзда ҳам импровизация қила оладилар, бунда команда манёврлари рақиб учун кутилмаган бўлиб қолаверади ва ўйин тактикасини ўзгартириб туриш имконини беради.

Мудофаа қатори сон жиҳатдан ўзгармаган бўлса ҳам, тактик режа олға томон бир қадам ташланади. Ҳимоячилар ўзларининг одатдаги мудофаа ҳаракатларидан ташқари, гоҳо-гоҳо эмас, балки бутун ўйин давомида жамоанинг ҳужумкорлик ишларида қатнашадилар.

Ўрта қатор жамоанинг негизи ҳисобланади. Майдон ўртасида кудратли буфер ҳосил қилиш мақсадида бир гуруҳ ўйинчилар шу ерга йиғилади. Буфер ўйинчилар сони ҳисобигагина эмас, балки ҳужум ва мудофаадаги вазибаларига қараб ҳам тузилади. Уюштирувчилик аҳамияти асосан ўрта қатор ўйинчиларидан бўлади. Улар, одатда, майдоннинг ҳар қандай нуқтасида ишонч билан ўйнайдиган, универсал футболчилар бўлади.

Уларнинг ўйини тўпни узоқ вақт бошқариб туришга, кўп юришли комбинацияларга, аъло даражадаги ҳамкорликка асосланган бўлади. Улар ҳужумчи ва ҳимоячилар билан тез-тез алмашиб ўйнайдилар, комбинацион имкониятлар излаб топадилар, алдаб ўтиш ва қисқа масофага тўп узатиб беришни бажонидил қўллаш-дилар. Ўрта қатор ўйинчилари майдон ўртасида ҳужум тайёрлаётганда, барча йўналишларда ўртача ва қисқа масофаларга тўп узатиш воситасида ҳужумнинг ривожланиш йўналишини ўзгартирадилар. Улар рақиб томон мудофаасидаги заиф жойларни қидириб, камроқ тезликда кўп юришли комбинациялар қиладилар, кейин максимал тезликда комбинация қилиб, ўйинчилардан бирини зарба бериш позициясига чиқарадилар.

Ҳужум қатори қанотда ҳам, марказда ҳам ўйнай оладиган икки ўйинчидан иборат бўлади. Уларнинг ҳаракатланишлари ва манёврлари шериклари учун ўйнайдиган кенгроқ жой ва зарба бериш позициясига илгаритдан ўрганиб қўйилганидек қутилмаганда чиқиш учун имконият яратиб беришга қаратилган бўлади. Энг кўп нагрузка ҳужумчиларга тушади, чунки улар ниҳоятда катта тезликда ўйнайдилар ва тўхтовсиз ҳаракатда бўладилар.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, мактаб ўқувчиларини футболдаги ўйин ҳаракатларига ўргатишда, юқорида фикрлардан келиб чиқиб, киши ҳаракат қилиш имкониятларининг баъзи бир сифатли томонларини кишининг жисмоний фазилатлари деб аташ қабул қилинган ҳолда асосий жисмоний сифатлари билан боғлиқлиги ҳақида куриб чиқдик.

Мактаб ўқувчиларини футболдаги ўйин ҳаракатларига ўргатишда кишидаги жисмоний фазилатларнинг ривожланганлик даражаси фақат киши организмларининг функционал имкониятлари билан эмас, балки психик факторлар, чунончи иродавий фазилатлари билан ҳам белгилаб бериши ҳақида ўз фикрларимизни ўрганиб чиқдик.

Мактаб ўқувчиларини футболдаги ўйин ҳаракатларига ўргатишда уларни техник тактик ҳаракатлари ва жисмоний сифатларнинг аҳамияти, футболчиларни тайёрлашда куч ва тезкорликни ривожлантириш барчаси ўрганиб борилди.

Мактаб ўқувчиларини футболдаги ўйин ҳаракатларига ўргатишда техник тактик ҳаракатлар ва шунинг билан бирга, чаққонлик, эгиловчанлигини, эпчилигини тарбиялаш каби сифатлар ўрганиб чиқилди.

Мактаб ўқувчиларини футболдаги ўйин ҳаракатларига техника ва тактиканинг бир-бирига узвий боғлиқлик томонларини ҳам ўрганиб чиқдик.

АДАБИЁТЛАР РЎЙ ХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти фармони «Ўзбекистон болалар спортини ривожлантириш жамгармаси тузиш тўғриси» да. Тошкент. 2002. йил.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамаси қарори «Ўзбекистон болалар спортини ривожлантириш жамгармаси фаолиятини ташкил этиш тўғриси» да Тошкент. 2002. й.
3. Ўзбекистон Республикаси «Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида» ги қонун. 1992 йил.
4. Ўзбекистон Республикаси «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури».
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Соғлом авлод учун» орденини тасис қилиш.
6. Ўзбекистон Республикаси «Таълим тўғрисида» ги қонун 1997 йил.
7. Ўзбекистон Республикаси «Болалар ўқувчи ёшларни жисмоний тарбиялаш концепсияси».
8. Ёш футболчиларни танлаб олиш ва тайёрлаш. Р. Акрамов. 1993 йил.
9. Ўзбек футболли 80 ёшда, Эдуард Аванесов. Тошкент. 1993 йил.
10. Айрапетьянц Л.Р., Спорт ўйинлари ва уни ўқитиш услубиёти. Тошкент., 1991 йил.
11. Пўлатов А.А. Ҳаракатни аниқ ижро этишда вестибуляр анализаторнинг ўрни. «ЖТ, спорт ва маънавият» тўплами. Тошкент., 1995 йил.
12. Пўлатов А.А. Ўргатиш услубиятига ноанъанавий ёндошиш масалалари. В сборники. научная конференция преподавателей и студентов. Тошкент., 1994 йил.
13. Ганиева Ф. В. Хужумда жамоа булиб ҳаракат қилишни уюштиришда қўлланиладиган машқлар. (Услубий қулламанма). Тошкент. 1998 йил.
14. [www. ziyounet.uz](http://www.ziyounet.uz)

[www. google uz](http://www.google.uz)

[www. ziyo uz](http://www.ziyo.uz)

[http book.vsem.ru](http://book.vsem.ru)